

نقد سیاست‌های وزارت صنعت، معدن و تجارت در خصوص تنظیم بازار محصولات معدنی و فلزی

کد موضوعی: ۳۱۰

شماره مسلسل: ۱۶۰۲۶

شهریورماه ۱۳۹۷

معاونت پژوهش‌های زیربنایی و امور تولیدی
دفتر: مطالعات انرژی، صنعت و معدن

فهرست مطالب

- ۱.....چکیده
- ۲.....۱. وضعیت موجود تولید و صادرات محصولات معدنی و فلزی در کشور
- ۷.....۲. وضعیت عرضه و تقاضای محصولات معدنی و فلزی در بورس کالای ایران در پنج ماهه اول سال
- ۲۷.....۳. بررسی تأمین مواد اولیه و انرژی تولیدکنندگان عمده محصولات معدنی و فلزی کشور
- ۳۰.....۴. جمع‌بندی و ارائه راهکار

نقد سیاست‌های وزارت صنعت، معدن و تجارت در خصوص تنظیم بازار محصولات معدنی و فلزی

چکیده

بر اساس اسناد بالادستی و برنامه‌های توسعه کشور، سیاستگذاری در خصوص افزایش ظرفیت تولید و رشد صادرات محصولات معدنی و فلزی از جمله اولویت‌های اصلی کشور بوده است به طوری که با رشد ظرفیت تولید محصولات معدنی و فلزی به‌ویژه زنجیره ارزش فولاد، آلومینیوم و مس، صادرات این محصولات با رشد قابل توجهی همراه بوده است. همواره با تأکید بر داخلی بودن مواد اولیه مورد نیاز زنجیره ارزش محصولات معدنی و فلزی و مسئله تأمین انرژی واحدهای تولیدی با یارانه دولتی به‌ویژه در زنجیره ارزش فولاد، قیمت داخلی محصولات حلقه‌های مختلف این زنجیره توسط نهادهای دولتی کنترل شده و عموماً پایین‌تر از قیمت جهانی این محصولات نگه داشته شده است. واحدهای تولیدکننده محصولات معدنی و فلزی، عموماً تولیدات خود را در بازار آزاد، بورس کالا (معاملات نقدی، سلف، مچینگ و...) و یا صادرات به کشورهای دیگر به فروش می‌رسانند. با توجه به اختلاف قیمت داخلی و صادراتی این محصولات، تولیدکنندگان تمایل بیشتری به صادرات از خود نشان می‌دهند و دولت نیز برای تأمین نیاز بازار و جلوگیری از کمبود مواد معدنی و فلزات در داخل کشور دستورالعمل‌هایی را تدوین و ابلاغ می‌نماید.

در نیمه اول سال ۱۳۹۷، به دلیل سیاست‌های ارزی دولت و اعلام خروج ایالات متحده آمریکا از توافق برجام، التهاباتی در بازار ایجاد شد. وزارت صمت نیز اقدام به تعیین قیمت پایه عرضه محصولات معدنی و فلزی بر اساس نرخ دلار دولتی (۴۲,۰۰۰ ریال) و ارائه دستورالعمل قیمتگذاری این محصولات و الزام تولیدکنندگان به عرضه محصولات خود در بورس کالا نمود. مجموعه این رویدادها موجب ایجاد تلاطم در قیمت‌ها، دو نرخی شدن قیمت محصولات فولادی، آلومینیومی و مسی و رونق واسطه‌گری (افزایش بی‌رویه تقاضا) گردید. همچنین تولیدکنندگان به دلیل شرایط پیش‌روی کشور و بازگشت تحریم‌های آمریکا به‌ویژه در حوزه مبادلات مالی و حمل‌ونقل، نگران از دست رفتن بازارهای صادراتی خود هستند که این مسئله موجب ایجاد چالش‌هایی میان تولیدکنندگان و سیاستگذاران در وزارت صنعت، معدن و تجارت شده است. دخالت‌ها و ابلاغ دستورالعمل‌های بعضاً فراقانونی از سوی وزارت صنعت، معدن، تجارت و وزارت امور اقتصادی و دارایی موجب شده است تا بورس کالا نتواند بر اساس اساس‌نامه و قوانین موجود به وظیفه خود عمل نماید و به دلیل فشارهای وارده از سوی دولت برخلاف قانون، معاملات محصولاتی که در بورس کالا عرضه شدند را بر اساس قیمتگذاری دستوری وزارت صمت انجام دهد. تحلیل شرایط و روند در پیش گرفته شده، آینده روشنی برای بخش معدن و صنایع معدنی کشور

تصویر نمی‌کند. تولیدکنندگان بزرگ زنجیره ارزش فولاد، مس و آلومینیوم عمدتاً شرکت‌های شبه‌دولتی بوده و در صورتی که تداوم این سیاست‌ها به همراه فشارهای بین‌المللی منجر به زیان و کاهش قابل توجه صادرات این واحدها شود، هزینه‌های هنگفتی صرف زنده نگه‌داشتن تولید، جلوگیری از تعطیلی واحدهای تولیدی و بیکاری کارکنان آنها خواهد شد. در همین راستا وزارت صنعت، معدن و تجارت باید با تحلیل دقیق شرایط و مشورت با تولیدکنندگان نسبت به رفع چالش‌های ایجاد شده در این حوزه گام بردارد.

۱. وضعیت موجود تولید و صادرات محصولات معدنی و فلزی در کشور

در جداول زیر وضعیت موجود تولید و صادرات محصولات معدنی و فلزی در کشور نشان داده شده است که مقایسه تولید و صادرات در ۴ ماهه اول سال ۱۳۹۶ و ۱۳۹۷ نشان می‌دهد که تولیدکنندگان محصولات معدنی و فلزی تا چه میزان از تولیدات خود را صادر می‌کنند. نسبت به ۴ ماهه اول سال ۱۳۹۶، مجموع تولید آلومینیوم رشد ۱۱ درصد، مس کاتد رشد ۶۲ درصد و شمش فولاد رشد ۱۵ درصد داشته است.

جدول ۱. وضعیت تولید محصولات عمده معدنی و فلزی در کشور^۱

ردیف	محصول	شرکت/معدن	آمار تولید محقق شده (تن)		رشد (%)
			۴ ماهه اول ۱۳۹۶	۴ ماهه اول ۱۳۹۷	
زنجیره ارزش آلومینیوم					
۱	پودر	آلمینای ایران	۸۲,۲۵۷	۸۱,۹۵۸	-۰٪
	آلمینا	جمع کل	۸۲,۲۵۷	۸۱,۹۵۸	-۰٪
۲	آلمینیوم	هرمزال	۳۴,۵۱۰	۳۷,۷۶۳	↑۹٪
		المهدی	۱۹,۷۳۷	۲۳,۷۸۵	↑۲۱٪
		ایرالکو	۵۵,۵۷۵	۶۰,۳۶۱	↑۹٪
		جمع کل	۱۰۹,۸۲۲	۱۲۱,۹۰۹	↑۱۱٪
زنجیره ارزش مس					
۱	سنگ سولفیدی مس	میدوک	۲,۷۱۷,۳۴۰	۲,۹۴۵,۷۳۸	↑۸٪
		سرچشمه	۹,۷۴۸,۸۸۹	۱۰,۷۵۶,۳۸۷	↑۱۰٪
		سونگون	۴,۹۱۷,۶۸۷	۵,۳۱۱,۱۴۸	↑۸٪
		جمع کل	۱۷,۳۸۳,۹۱۶	۱۹,۰۱۳,۲۷۳	↑۹٪
۲	کنسانتره مس (تغلیظ)	میدوک	۴۹,۵۸۴	۵۱,۱۵۷	↑۳٪
		سونگون	۱۰۶,۲۳۲	۱۱۷,۲۸۲	↑۱۰٪
		سرچشمه	۲۱۸,۸۴۷	۲۴۵,۳۰۰	↑۱۲٪
		جمع کل	۳۷۴,۶۶۳	۴۱۳,۷۳۹	↑۱۰٪
۳	کاتد مس	سرچشمه ۱	۲۰,۳۵۷	۴۳,۲۵۹	↑۱۱۳٪
		سرچشمه ۲	۲,۵۵۰	۲,۲۸۸	↓۱۰٪

۱. آمار سازمان توسعه و نوسازی معادن و صنایع معدنی ایران (ایمیدرو) - آمار تفکیکی بخش خصوصی موجود نیست.

آمار تولید محقق شده (تن)			شرکت / معدن	محصول	ردیف
رشد (%)	۴ ماهه اول ۱۳۹۷	۴ ماهه اول ۱۳۹۶			
↑ ۲۶٪	۲۶,۱۸۸	۲۰,۸۱۹	میدوک ۱	=۱	پالایشگاه =۲ لیچینگ
↑ ۱۸٪	۲,۲۶۱	۱,۹۲۲	میدوک ۲		
↑ ۶۲٪	۷۳,۹۹۶	۴۵,۶۴۷	جمع کل		
زنجیره ارزش فولاد					
↓ ٪ -۸	۵۶۳,۱۰۰	۶۱۳,۵۰۰	سنگ آهن مرکزی	سنگ آهن دانه بندی	۱
↑ ۲۷٪	۱۶۲,۸۸۹	۱۲۷,۹۴۰	چادرملو		
- ۰	۰	۰	گل گهر		
↑ ۱۱۸٪	۸۱۲,۶۶۳	۳۷۳,۴۶۱	سنگان		
- ۰	۰	۰	جلال آباد		
↓ ٪ -۵۰	۶۲,۲۳۲	۱۲۳,۶۲۲	میشدوان		
- ۰	۰	۰	سیرجان		
↑ ۱۶٪	۳۵۰,۱۰۹	۳۰۱,۸۵۴	چاه گز		
↑ ۲۷٪	۱,۹۵۰,۹۹۳	۱,۵۴۰,۳۷۷	جمع کل		
↑ ۵٪	۱,۴۷۶,۰۲۱	۱,۴۱۰,۳۶۱	گهرزمین		
↑ ۳۰٪	۹۲۳,۵۲۳	۷۱۱,۷۱۵	اپال پارسین		
↑ ۳۶٪	۱,۷۱۳,۹۱۶	۱,۲۶۱,۲۱۳	خاورمیانه		
↑ ۲۴٪	۵,۵۳۳,۹۶۴	۴,۴۵۰,۸۲۶	گل گهر		
↑ ۵٪	۲,۹۷۸,۶۹۶	۲,۸۴۶,۹۸۷	چادرملو		
↑ ۱۸٪	۱,۸۴۷,۰۵۴	۱,۵۶۵,۸۳۱	مرکزی		
↑ ۱۳۲٪	۲۱۶,۵۶۰	۹۳,۴۹۴	جلال آباد		
-	۳۴۹,۲۳۲	۰	توسعه ملی		
↑ ۲۲٪	۱۵,۰۳۸,۹۶۶	۱۲,۳۴۰,۴۲۷	جمع کل		
- ٪ ۰	۲,۵۷۶,۸۷۳	۲,۵۶۶,۳۵۷	فولاد مبارکه	گندله سنگ آهن	۳
↑ ۵٪	۲,۳۰۶,۴۶۹	۲,۲۰۱,۶۳۸	فولاد خوزستان		
↑ ۷۳٪	۱,۶۷۸,۶۷۶	۹۶۸,۱۹۹	خاورمیانه		
↑ ۱۲٪	۱,۲۱۳,۳۹۰	۱,۰۸۸,۱۸۳	چادرملو		
↑ ۲۳٪	۴,۲۶۲,۲۳۰	۳,۴۷۳,۰۷۵	گل گهر		
-	۱۹۳,۷۲۱	۰	فولاد خراسان		
-	۱,۳۹۸,۷۴۰	۰	اپال پارسین سنگان		
-	۸۸۲,۹۴۰	۰	فولاد سنگان خراسان		
↑ ۴۱٪	۱۴,۵۱۳,۰۳۹	۱۰,۲۹۷,۴۵۲	جمع کل		
↓ ٪ -۴	۲,۳۹۳,۳۱۰	۲,۴۹۶,۳۶۶	فولاد مبارکه		
↑ ۷۹٪	۱۸۰,۱۸۶	۱۰۰,۵۷۸	فولاد سفیددشت		
↓ ٪ -۶	۳۴۹,۷۰۱	۳۷۲,۶۲۴	فولاد سبا		
↑ ۱۰٪	۶۰۲,۵۴۴	۵۴۶,۶۸۴	فولاد هرمزگان		
↑ ۸٪	۴۷۹,۵۳۵	۴۴۳,۲۸۴	فولاد کاوه جنوب		

ردیف	محصول	شرکت / معدن	آمار تولید محقق شده (تن)		رشد (%)
			۴ ماهه اول ۱۳۹۷	۴ ماهه اول ۱۳۹۶	
		فولاد غدیر	۲۸۳,۵۰۲	۲۷۵,۴۵۹	↓ ۳٪
		فولاد سیرجان	۲۷۶,۰۸۱	۳۰۱,۸۴۸	↑ ۹٪
		فولاد خوزستان	۱,۴۲۱,۳۰۸	۱,۲۴۹,۳۱۰	↓ ۱۲٪
		فولاد خراسان	۳۶۸,۵۶۶	۴۰۹,۶۸۰	↑ ۱۱٪
		ذوب آهن اصفهان	۳۱,۶۸۰	۴۵,۶۴۶	↑ ۴۴٪
		فولاد میانه	۰	۲۴۷,۸۵۰	-
		فولاد شادگان	۰	۲۳۷,۳۹۵	-
		فولاد سبزوار	۰	۲۴۰,۷۷۳	-
		جمع کل	۶,۳۴۰,۶۷۳	۷,۰۱۳,۲۳۷	↑ ۱۱٪
		مبارکه (اسلب)	۲,۱۲۵,۹۶۱	۲,۲۴۵,۵۹۰	↑ ۶٪
		هرمزگان (اسلب)	۴۵۶,۰۲۶	۵۱۰,۱۳۴	↑ ۱۲٪
		سبا (اسلب)	۲۰۸,۱۶۸	۴۲۵,۰۶۵	↑ ۱۰۴٪
		جمع کل	۲,۷۹۰,۱۵۵	۳,۱۸۰,۷۸۹	↑ ۱۴٪
		خوزستان (اسلب)	۴۶۸,۰۰۷	۵۷۴,۷۸۴	↑ ۲۳٪
		خوزستان (بلوم)	۵۸۴,۹۹۹	۴۳۷,۲۵۳	↓ ۲۵٪
		خوزستان (بیلت)	۲۰۱,۳۴۷	۲۶۸,۳۷۵	↑ ۳۳٪
		جمع کل	۱,۲۵۴,۳۵۳	۱,۲۸۰,۴۱۲	↑ ۲٪
		ذوب آهن (بلوم)	۷۲۲,۳۰۴	۷۵۱,۳۴۰	↑ ۴٪
		فولاد آلیاژی (بلوم)	۱۵۰,۳۳۵	۱۲۹,۲۴۰	↓ ۱۴٪
		کاوه جنوب (بیلت)	۲۶۱,۲۲۴	۳۴۵,۶۷۸	↑ ۳۲٪
		خراسان (بیلت)	۲۱۴,۰۷۲	۳۱۴,۹۰۳	↑ ۴۷٪
		چادرمو (بیلت)	۳۵,۶۱۴	۲۸۳,۸۳۷	↑ ۶۹۷٪
		ملی فولاد	۲۸,۱۶۴	۰	↓ ۱۰۰٪
		جمع کل	۵,۴۵۶,۲۲۱	۶,۲۸۶,۱۹۹	↑ ۱۵٪
		ورق گرم مبارکه	۱,۶۷۴,۲۶۴	۱,۹۰۹,۴۸۱	↑ ۱۴٪
		ورق گرم سبا	۱۹۹,۹۰۸	۳۹۸,۴۰۴	↑ ۹۹٪
		ورق نورد و لوله اهواز	۷۹,۶۲۸	۳۶,۲۵۰	٪ -۵۴
		تیر آهن ذوب آهن	۱۴۱,۵۹۲	۲۲۰,۹۳۸	↑ ۵۶٪
		تیر آهن ملی فولاد	۲۳,۳۷۸	۰	↓ ۱۰۰٪
		میلگرد ذوب آهن	۱۷۳,۶۴۱	۱۶۳,۵۹۹	↓ ۶٪
		میلگرد آذربایجان	۵۲,۲۷۱	۸۶,۶۸۴	↑ ۶۶٪
		میلگرد خراسان	۱۶۱,۰۵۱	۱۸۳,۳۶۷	↑ ۱۴٪
		میلگرد فولاد آلیاژی	۹۸,۷۷۰	۶۹,۱۲۹	↓ ۳۰٪
		میلگرد ملی فولاد	۵۱,۲۵۱	۰	↓ ۱۰۰٪
		شمش کالایی	۳۵۷,۰۴۹	۲۹۳,۱۵۰	↓ ۱۸٪
		کلاف ذوب آهن	۲۹,۲۱۹	۲۶,۰۲۱	↓ ۱۱٪
		ریل ذوب آهن	۰	۱,۱۶۳	-

آمار تولید محقق شده (تن)			شرکت / معدن	محصول	ردیف
رشد (%)	۴ ماهه اول ۱۳۹۷	۴ ماهه اول ۱۳۹۶			
↑ ۳۲٪	۲,۶۲۰	۱,۹۸۷	لوله ملی فولاد		
↑ ۲٪	۲۳۷,۰۲۷	۲۳۳,۲۶۸	ورق عریض اکسین		
↑ ۵٪	۶۸,۳۵۹	۶۴,۸۱۶	ورق گالوانیزه		
↑ ۵۲۸٪	۱۹,۰۱۰	۳,۰۲۴	سایر (ذوب آهن)		
↓ ۳۰٪	۳,۱۲۷	۴,۴۹۷	سایر (فولاد آلیاژی)		
↑ ۱۱٪	۳,۷۱۸,۳۲۹	۳,۳۴۹,۶۱۴	جمع کل		

جدول ۲. روند صادرات واحدهای عمده فولادی کشور در ۴ ماهه اول سال ۱۳۹۷ و مقایسه آن با سال ۱۳۹۶ را نشان می‌دهد. همچنین آمار کل صادرات محصولات معدنی و فلزی ایران در سه ماهه اول سال ۱۳۹۷ و میزان رشد آن در جدول ۳ آمده است.

جدول ۲. روند صادرات واحدهای عمده فولادی کشور در ۴ ماهه اول سال ۱۳۹۷ (تن)

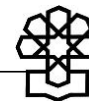
شرکت	محصول	صادرات در ۴ ماهه اول ۱۳۹۷	رشد (%)	درصد صادرات از تولید (%)
ذوب آهن اصفهان	تیر آهن	۳۵,۱۷۶	-۲۲	٪ ۱۶
	میلگرد	۶۱,۹۸۰	-۴	٪ ۳۷/۸
	سایر	۲۵۲,۴۸۶	-۲۸	٪ ۸۶
	کلاف	۱۹,۹۶۲	۱۷	٪ ۷۶/۷
	جمع کل	۳۶۹,۶۰۴	-۲۲	۵۲٪
فولاد مبارکه اصفهان	ورق گرم	۱۲,۶۰۸	-۳۵	٪ ۱/۸
	ورق سرد	۴۶۰	-	-
	کلاف گرم	۲۲۷,۶۳۹	۱۷۱	-
	کلاف اسید شویی	۲۷۲	-	-
	کلاف سرد	۱,۱۶۸	-	-
	تختال و بار	۲۱۲,۰۱۸	۱۸	٪ ۹/۴
	کلاف رنگی	۷۲۴	-۵۸	-
	کلاف و ورق گالوانیزه	۴,۷۲۴	-۱۵	-
	جمع کل	۴۵۹,۶۱۳	+۵۸	٪ ۱۱
	فولاد خوزستان	بلوم	۲۷۲,۷۱۳	-۴۷
بیلت		۲۸۰,۸۳۷	۱۲۰	٪ ۱۰۰
اسلب		۴۰۵,۴۵۸	۴۲	٪ ۷۰
جمع کل		۹۵۹,۰۰۸	+۴	٪ ۷۵
فولاد اکسین	ورق عریض	۱۲,۸۶۸	۲۸۶	٪ ۵/۴
فولاد هرمزگان	اسلب	۳۷۳,۴۵۹	۵	٪ ۷۴
فولاد آلیاژی ایران	میلگرد	۳۰,۳۲۲	-۱۵	٪ ۴۴

شرکت	محصول	صادرات در ۴ ماهه اول ۱۳۹۷	رشد (%)	درصد صادرات از تولید (%)
فولاد آذربایجان	میلگرد	۰	-	-
فولاد خراسان	بلوم	۴۶,۸۷۴	-	-
	میلگرد	۲۸,۸۲۳	-۴۶	٪ ۱۵/۷
فولاد کاوه جنوب	بیلت	۳۰۳,۰۰۰	۶۳	٪ ۸۷/۶
	آهن اسفنجی	۴۰,۰۰۰	-	٪ ۸/۳
کل صادرات واحدهای فولادی		۲,۶۲۳,۶۶۱	۱۳	٪ ۲۶/۲

جدول ۳. تجارت خارجی محصولات معدنی و فلزی در سه ماهه اول سال ۱۳۹۷ و مقایسه با دوره مشابه سال قبل^۱

محصول معدنی و فلزات	صادرات			واردات		
	وزن*	رشد (%)	ارزش*	رشد (%)	وزن	رشد (%)
آنتیموان	-	-	-	-	۳۶	۶۵
آهن اسفنجی	۱۸۶,۳۶۰	-۱۷	۳۸/۹	-۳۳	۵۰	-۷۴
انواع سنگ و ...	۱,۵۸۸,۰۲۴	-۶	۸۴/۶	-۱۲	۱۵,۶۶۹	-۳۸
انواع فروآلیاژها	۱۳,۲۵۱	۷۷	۲۱/۵	۸۸	۳۹,۸۸۰	۳۷
سفال، آجر، کاشی و سرامیک	۲۴,۲۱۹	-۹۹	۳/۳	-۹۹	۷,۴۳۱	-۸۴
پودر آلومینا	۶۰۰	-۹۸	۰/۱	-۹۶	۱۰۱,۹۷۷	-۲۹
زغال سنگ و کک	۲۲۹,۲۹۱	۲۰۰۴	۲۸/۸	۸۲۸	۱۷۱,۰۷۲	۱۳۹
زنجیره آلومینیوم	۳۹,۵۶۴	-۳۱	۷۶/۱	-۲۵	۲۹,۳۱۹	-۵۵
زنجیره تیتانیوم	۳۶	۴۳	۰/۱	۱۶۰	۱۲,۳۴۶	-۲۵
زنجیره روی	۴۷,۱۱۰	-۱۲	۱۰۹/۸	۱۸	۶۲,۶۵۵	۶۷
زنجیره سرب	۳۴,۵۴۳	۲۰	۴۵/۷	۱۳	۴,۵۴۷	۹۳
سیمان	۴,۴۰۷,۶۹۵	۰	۱۵۹/۳	-۱	۱۲,۷۸۶	۱۰۶
فولاد و محصولات فولادی	۲,۹۷۸,۹۷۴	۳۰	۱,۳۴۲/۹	۶۳	۴۰۳,۰۵۴	-۵۱
زنجیره مولیبدن	۹۷۲	-۱۶	۱۰/۶	۱۳	۴	۱۲۶۷
زنجیره کروم	۸۱,۷۲۷	۲۳	۱۳/۷	۳۹	۷۶۹	-۵۳
سایر مواد معدنی	۲,۲۰۰,۱۲۶	۹۰	۳۷۹/۵	۱۰۶	۲۳۲,۵۲۸	-۱۲
فلزات گران بها	۰	۰	۰	۰	۲	-۷۳
مس و محصولات	۱۸۲,۸۰۱	-۱۳	۳۹۱/۴	۱۱۶	۹۴۷	-۳۳
میکا	۱۶	-۳۱	-	-	۱۳۱	-۷۶
نیکل و محصولات	۵	۲۳۰۰	-	-	۳۹۲	-۳۴
کنسانتره و سنگ آهن دانه بندی	۳,۳۰۴,۷۱۶	-۱۹	۱۳۲/۴	-۴۰	-	-
جمع کل	۱۵,۳۲۰,۰۳۰	-۱۲	۲,۸۳۹	۱۶	۱,۰۹۵,۵۹۴	-۲۸

* واحد وزن به تن و ارزش به میلیون دلار می باشد.

۲. وضعیت عرضه و تقاضای محصولات معدنی و فلزی در بورس کالای ایران در پنج ماهه اول سال

وجود چالش‌هایی چون نوسانات کاذب قیمت محصولات، ارتباط نامشخص میان عرضه و تقاضا، نبود یک سیستم ناظر بر حسن انجام معاملات، عدم امکان مدیریت ریسک و محافظت از نوسانات قیمت‌ها، فقدان نظام قیمتگذاری شفاف بر پایه تعادل میان عرضه و تقاضا و همچنین عدم وجود سیستم جمع‌آوری، پردازش و تحلیل اطلاعات مربوط به معاملات برای اطلاع‌رسانی به بازار و مواردی از این دست، منجر به تشکیل «بورس کالای ایران» به منظور ایجاد بازاری متشکل و سازمان‌یافته برای تقابل آزاد عرضه و تقاضا و دستیابی به اثرات مثبت آن در اقتصاد کشور گردید. سازمان کارگزاران بورس فلزات تهران در شهریورماه سال ۸۲ به‌عنوان اولین بورس کالای کشور فعالیت خود را آغاز کرد و پس از آن نیز سازمان کارگزاران بورس کالای کشاورزی در شهریور ماه سال ۱۳۸۳ شروع به فعالیت نمود. شرکت بورس کالای ایران به‌موجب ماده (۵۸) قانون بازار اوراق بهادار جمهوری اسلامی ایران به‌عنوان یک شرکت جدید و کاملاً مستقل از سازمان‌های کارگزاران بورس فلزات و بورس کالای کشاورزی، پس از پذیره‌نویسی در ۴ گروه سهامداری و برگزاری مجمع عمومی از ابتدای مهرماه سال ۱۳۸۶ فعالیت خود را آغاز کرد. بدین ترتیب، هم‌اکنون بورس کالای ایران به داد و ستد انواع محصولات صنعتی و معدنی، فرآورده‌های نفت و پتروشیمی و کشاورزی در قالب معاملات نقد، نسیه، سلف، سلف استاندارد و معاملات ابزارهای مشتقه از جمله قراردادهای آتی مشغول است. معاملاتی که در بورس کالای ایران انجام شوند براساس ترتیبیاتی که قانون مشخص کرده است از معافیت‌های مالیاتی برخوردار می‌شوند و در رقابتی شفاف، عادلانه، قانونمند و نظارت‌پذیر انجام می‌گیرند.^۱ براساس ماده (۱۷) قانون توسعه ابزارها و نهادهای مالی جدید، خرید و فروش کالاهای پذیرفته شده در بورس‌های کالایی که با رعایت مقررات حاکم بر آن بورس‌ها مورد داد و ستد قرار می‌گیرند توسط وزارتخانه‌ها و دستگاه‌های دولتی و عمومی و دستگاه‌های اجرایی نیاز به برگزاری مناقصه یا مزایده و تشریفات مربوط به آنها ندارد، همچنین براساس ماده (۱۸) همین قانون، دولت مکلف است کالای پذیرفته شده در بورس را از نظام قیمتگذاری خارج نماید.

در اواخر اسفندماه ۱۳۹۶ براساس دستور وزیر صنعت، معدن و تجارت و رئیس کارگروه تنظیم بازار به معاونت امور اقتصادی و بازرگانی این وزارتخانه، پیشنهاد قیمتگذاری پایه فلزات اساسی در بورس کالا ارائه گردید. در این دستورالعمل با اشاره به اینکه برخی از محصولات صنعتی نظیر فولاد و مس به دلیل ضریب وابستگی پایین به واردات مواد اولیه و تمرکز بر انرژی ارزان یارانه‌ای و تأمین مواد اولیه از داخل کشور، تحت تأثیر نرخ ارز نمی‌باشند و همچنین به دلیل افزایش نامتعارف قیمت محصولات فولادی (بیش از ۷۰ درصد) که اعتراض مصرف‌کنندگان و صنایع پایین‌دستی را به همراه داشته است، فرمول پیشنهادی به منظور تعیین قیمت پایه محصولات فولادی، آلومینیوم و مس در بورس کالا ارائه گردید:

قیمت پایه محصولات فولادی در بورس = نرخ ارز مبادله‌ای \times 95% FOB خلیج فارس

قیمت پایه شمش آلومینیوم در بورس = نرخ ارز مبادله‌ای \times پرمیم (دلار) \times LME لندن بر مبنای دلار

قیمت پایه کاتد مس در بورس = نرخ ارز مبادله‌ای \times پرمیم (دلار) \times LME لندن بر مبنای دلار

در اواخر فروردین‌ماه ۱۳۹۷ و پس از تلاطم ایجاد شده در بازار ارز، نرخ ۴۲,۰۰۰ ریالی از سوی دولت برای دلار اعلام شد و همچنین صادرکنندگان کالا موظف شدند تا ارز حاصل از صادرات خود را در سامانه نیما و با قیمت اعلام شده عرضه نمایند و هرگونه معامله‌ای خارج از آن غیرقانونی اعلام شد. از اواسط خردادماه نیز با توجه به بالا رفتن حجم ثبت سفارش‌ها دولت ضمن مشخص کردن گروه‌های کالایی، اولویت تخصیص ارز ۴۲,۰۰۰ ریالی را به کالاها در چهار گروه مشخص نمود.

در اواخر خردادماه ۱۳۹۷، وزیر صنعت، معدن و تجارت طی مکاتباتی با رئیس کل گمرک اعلام کرد که از این به بعد فقط تولیدکنندگان داخلی یا نمایندگان رسمی آنها مجاز به صادرات شمش و ورق فولادی می‌باشند همچنین تولیدکنندگان مشخصی، موظف به عرضه هفتگی در بورس کالا هستند. دلیل این تصمیم، جمع‌آوری فلزات از سطح بازار و صادرات آن توسط بعضی از تجار و در نتیجه بی‌بهره ماندن واحدهای تولیدی از دسترسی به مواد اولیه داخلی عنوان شده و اعلام شد که من بعد، فقط تولیدکنندگان به شرح جدولی که حاوی کد HS کالاها و شناسه ملی شرکت‌هاست و یا نمایندگان معرفی شده از طرف آنان (به صورت رسمی) مجاز به صادرات انواع فلزات خواهند بود. از آنجایی که تولیدکنندگان این گونه فلزات در وهله اول موظف به تأمین داخل و سپس صادرات هستند؛ لذا هر کدام از شرکت‌های مندرج در لیست به شرط ارائه گواهی از سوی شرکت بورس کالای ایران مبنی بر انجام تعهدات خود در بورس کالا مجاز به صادرات کالای خود می‌باشند. وزیر صنعت همچنین تجدیدنظر در لیست مذکور و افزوده شدن شرکت‌های مندرج در آن را امکان‌پذیر دانسته بود. در لیست مذکور برای تولیدکنندگان عمده شمش فولادی کشور ۲۷۵ هزار تن عرضه هفتگی در بورس کالا با سهمیه‌های زیر در نظر گرفته شد:

- فولاد خوزستان ۱۰۰ هزارتن^۱
- ذوب آهن اصفهان ۲۵ هزارتن
- فولاد خراسان ۲۵ هزارتن
- فولاد ارفع ۳۰ هزارتن
- فولاد کاوه جنوب کیش ۲۵ هزارتن
- ذوب آهن پاسارگاد ۲۵ هزارتن
- ذوب آهن خزر ۲۵ هزارتن
- فولاد ویان ۲۰ هزارتن

در این لیست همچنین ۱۲۵ هزارتن سهمیه عرضه هفتگی اسلب به صورت زیر برنامه‌ریزی شد:

- فولاد مبارکه ۲۵ هزارتن
- فولاد هرمزگان ۵۰ هزارتن
- فولاد خوزستان ۵۰ هزارتن

همچنین برای ورق گرم فولادی (شامل انواع ورق‌های نازک و ضخیم)، ۳۰۰ هزارتن و برای ورق سرد نیز ۱۰۰ هزارتن سهمیه عرضه برای فولاد مبارکه در نظر گرفته شد. برای تولیدکنندگان مس کاتد، مفتول مسی و آلومینیوم نیز براساس دستورالعمل وزیر، عرضه ماهیانه زیر در بورس مشخص گردید:

- شرکت ملی صنایع مس ۹ هزارتن مس کاتد
- شرکت ملی صنایع مس ۴ هزارتن مفتول مسی
- شرکت ایرالکو ۷ هزارتن
- شرکت المهدی و هرمزال ۷ هزارتن

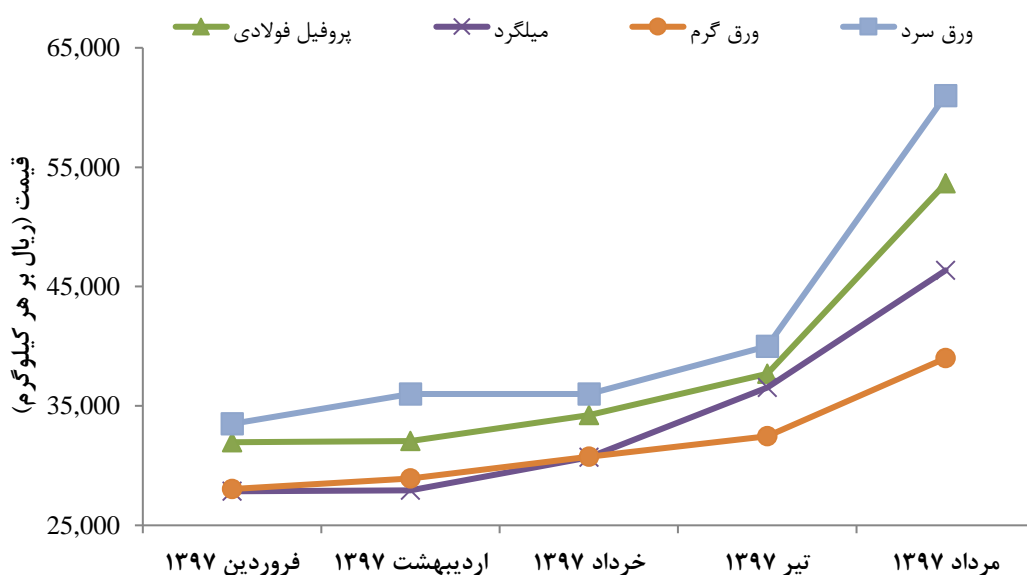
در اوایل مردادماه ۱۳۹۷ وزیر صنعت، معدن و تجارت، دستورالعمل این وزارتخانه برای تنظیم بازار محصولات فولادی را طی ۱۴ بند ابلاغ کرد. این دستورالعمل، بر الزام عرضه‌کنندگان نسبت به عرضه مستمر و مکفی (برمبنای کف عرضه) در هر مرحله به میانگین هفتگی در بورس کالا، تأکید کرده است. همچنین مقادیر کف عرضه محصولات فولادی مطابق ۱۲۰ درصد نیاز کشور با پیشنهاد معاونت امور معادن و صنایع و تصویب کمیته تخصصی تنظیم بازار تعیین شد. ازسوی دیگر ضرورت نظارت دستگاه‌های نظارتی بر فرآیند عرضه در بورس و کنترل رعایت مقادیر کف عرضه، نحوه مصرف محصولات فولادی در چرخه تولید پس از بورس کالا و منوط کردن صادرات به رعایت کف عرضه و اقدام جهت جلوگیری از صادرات تولیدکنندگان متخلف و مسدود کردن کد بورسی واحدهای صنایع پایین‌دستی متخلف و غیرفعال در این بخشنامه تصریح شد. در بخش دیگری از بخشنامه، اولویت دادن تأمین نیاز داخلی بر صادرات و حفظ ارزش‌افزوده تبدیل محصولات فولادی در سقف ظرفیت‌های نصب شده و صادرات آنها پس از فرآوری، منوط شدن صادرات به رعایت کف عرضه محصولات فولادی و الزام کنترل و مدیریت تقاضا از طریق راستی‌آزمایی و تکمیل و به‌روزرسانی اطلاعات مندرج در سامانه بهین‌یاب تصریح شده است. همچنین الزام خریداران ورق (به استثنای خریداران محصولات فولادی که به‌عنوان مصرف‌کننده نهایی هستند) در [بورس کالا](#) به عرضه حداقل ۷۵ درصد محصول تولیدی خود در داخل کشور و تکلیف به ارائه ارز صادراتی خود به سامانه نیما براساس [نرخ ارز](#) رسمی مبنای قیمت پایه در صورت هرگونه صادرات لوله و پروفیل، ممنوعیت [خرید و فروش](#) محصولات فولادی توسط کارگزاران بورس کالا به نحوی که کارگزار عرضه‌کننده، اجازه خرید همان کالا را برای خود یا به وکالت ندارد و ضرورت عرضه محصولات خاص در قالب قراردادهای بلندمدت در بورس در روزهای غیر از عرضه عمومی با ضوابط پیشنهادی معاونت امور معادن و صنایع معدنی در این بخش‌نامه آمد.

در نهم مردادماه ۱۳۹۷ نیز معاون امور معادن و صنایع معدنی وزارت صمت طی نامه‌ای قیمت هفتگی محصولات فولادی را به شرح زیر برای معامله در بورس کالا اعلام کرد:

- اسلب ۲۴,۲۳۸,۵۰۰ ریال بر تن
- بیلت ۲۲,۹۱۶,۴۰۰ ریال بر تن
- ورق گرم ۲۵,۵۶۰,۶۰۰ ریال بر تن
- ورق سرد ۲۸,۴۳۵,۱۵۰ ریال بر تن
- مقاطع طویل ۲۴,۴۵۸,۸۵۰ ریال بر تن

پس از اعلام دستورالعمل کمیته نظارت بر بازار وزارت صمت، فاصله بین قیمت بازار آزاد و بورس کالا تشدید شد به طوری که شمش تا ۹۰ درصد، ورق گرم ۷۲ درصد، میلگرد تا ۹۵ درصد و تیر آهن تا ۷۷ درصد اختلاف قیمت بین بورس کالا و بازار آزاد پیدا کردند. نمودار زیر روند تغییرات قیمت محصولات مختلف فلزی را در ۵ ماهه نخست سال ۱۳۹۷ در بازار آزاد نشان می‌دهد.

نمودار ۱. تغییرات قیمت محصولات مختلف زنجیره ارزش فولاد در ۵ ماهه نخست سال ۱۳۹۷ در بازار آزاد

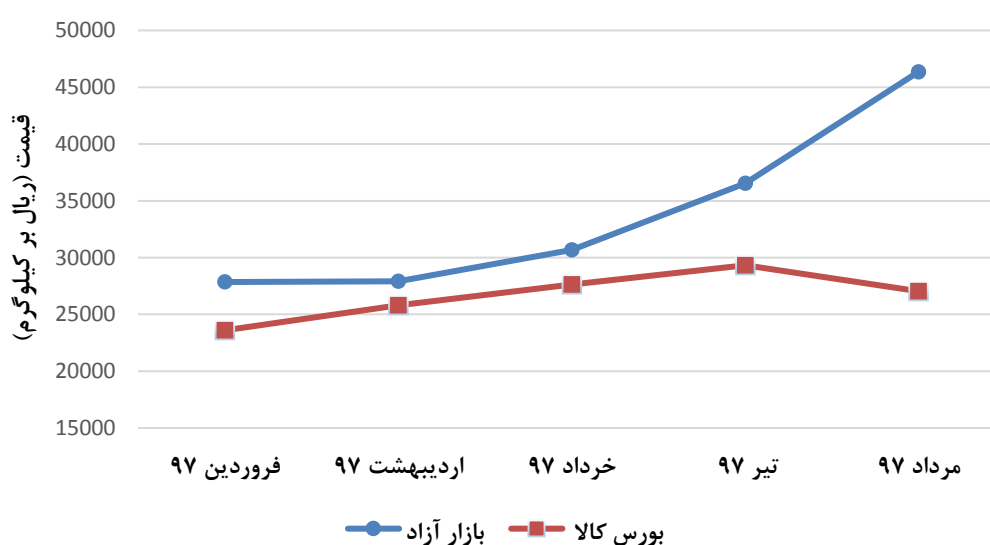

این در حالی است که متوسط قیمت پایه بورس کالا برای عرضه ورق گرم در سال ۱۳۹۷ برابر با ۲۶,۴۴۸، میلگرد ۲۶,۷۰۶ و ورق سرد ۲۹,۹۱۰ ریال بر کیلوگرم بوده است. با توجه به دستورالعمل‌های جدید وزارت صنعت، معدن و تجارت و همچنین شرایط ملتهب بازار ارز در کشور و به این دلیل که تولیدکنندگان دارای تعهدات صادراتی و سفارش بوده‌اند، چالش‌های جدی در زمینه تأمین نیاز داخل و همچنین انجام تعهدات صادراتی پدید آمد و پس از صدور دستورالعمل جدید، قیمت‌ها نیز روند صعودی

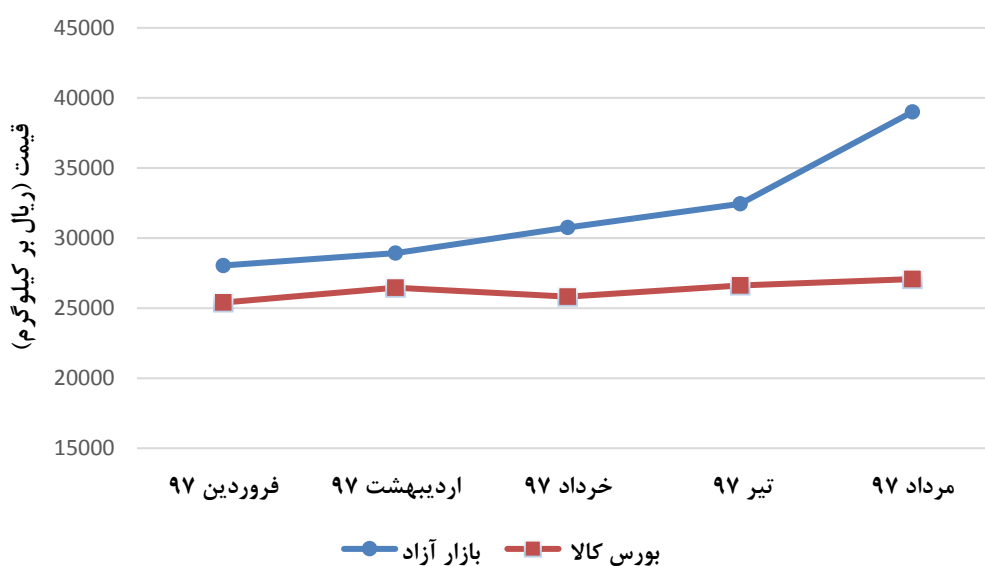

به خود گرفتند. همچنین پس از سیاست‌های جدید ارزی دولت و اعلام اختصاص ارز ۴۲,۰۰۰ ریالی صرفاً به کالاهای اساسی و ایجاد بازار موازی ارز، انجام معاملات با نرخ پایه مبتنی بر ارز مبادلاتی برای تولیدکنندگان فولاد، مس و آلومینیوم با چالش‌هایی روبرو شد. این شرایط موجب رونق واسطه‌گری گردید به طوری که عده‌ای محصولات عرضه شده در بورس را با قیمت دلار مبادله‌ای خریداری و یا انبار نمودند و یا در بازار آزاد با قیمت بالاتر به فروش رساندند. نمودارهای زیر نمونه‌هایی از تفاوت میان قیمت بازار آزاد و متوسط قیمت بورس کالا را برای محصولات مختلف فولادی نشان می‌دهد.

نمودار ۲. روند تفاوت قیمت میلگرد در بازار آزاد و بورس کالا در ۵ ماهه نخست سال ۱۳۹۷

نمودار ۳. روند تفاوت قیمت ورق گرم در بازار آزاد و بورس کالا در ۵ ماهه نخست سال ۱۳۹۷

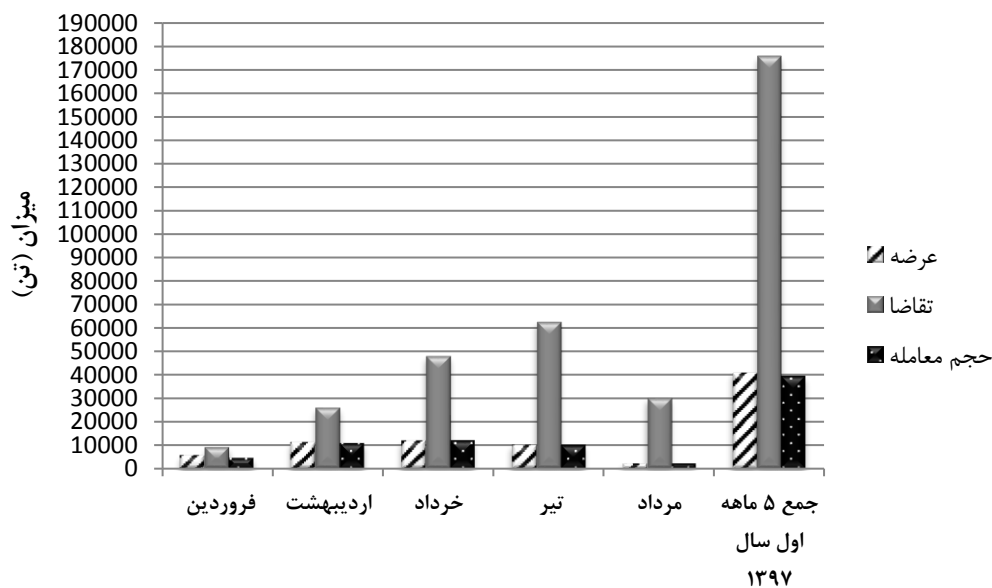

در نمودارهای زیر میزان عرضه، تقاضا و معاملات انجام شده در بورس کالا در ۵ ماهه اول سال ۱۳۹۷ و مقایسه آن با ۵ ماهه اول سال ۱۳۹۶ و همچنین توزیع عرضه‌کنندگان محصولات معدنی و فلزی در بورس کالا آمده است.

- آلومینیوم

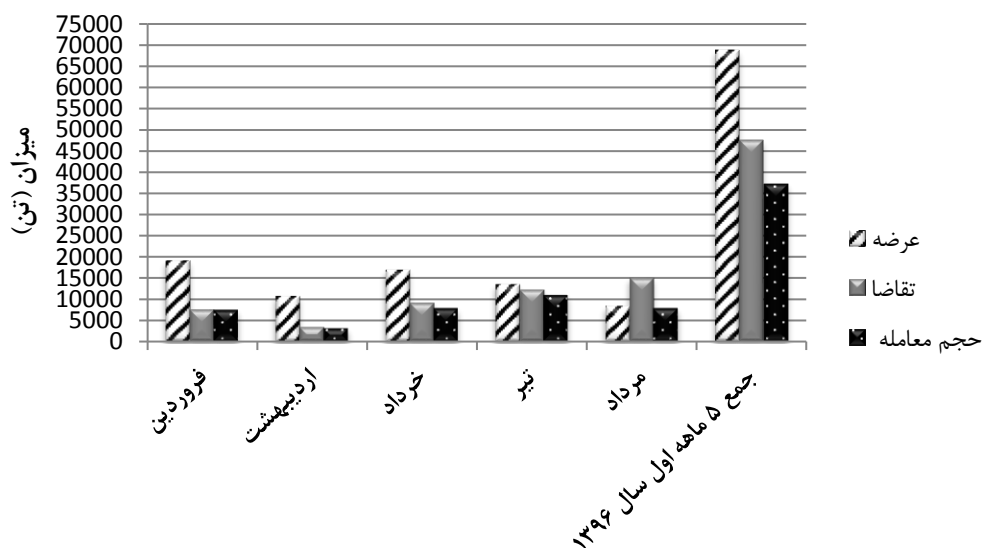
در ۵ ماهه ابتدای سال ۱۳۹۷، نزدیک به ۱۸۰,۰۰۰ تن تقاضا برای آلومینیوم وجود داشته است که در برابر این میزان تقاضا، ۴۰,۰۰۰ تن عرضه صرفاً توسط شرکت آلومینیوم ایران (ایرالکو) صورت گرفته است. در پنج ماهه نخست سال ۱۳۹۶ تقاضا برای آلومینیوم زیر ۵۰,۰۰۰ تن بود که در برابر این میزان تقاضا، نزدیک به ۷۰,۰۰۰ تن عرضه صورت گرفته بود. آمار نشان می‌دهد که به دلیل اختلاف قیمت پایه آلومینیوم براساس دلار مبادله‌ای با دلار آزاد و به صورت کاذب، این حجم تقاضا ایجاد شده است. در ۴ ماهه اول سال ۱۳۹۷، حدود ۱۲۱,۹۰۹ تن آلومینیوم در شرکت ایرالکو تولید شده و ۴۰,۰۰۰ تن در بورس کالا عرضه و عمدتاً با قرارداد نقدی معامله شده است متوسط قیمت پایه عرضه آلومینیوم در بورس کالا در پنج ماهه نخست سال، ۱۰۶,۷۷۱ ریال به ازای هر کیلوگرم بوده است.

نمودار ۴. عرضه، تقاضا و حجم معاملات بورس کالای ایران برای فلز آلومینیوم برای ۵ ماهه اول سال ۱۳۹۷

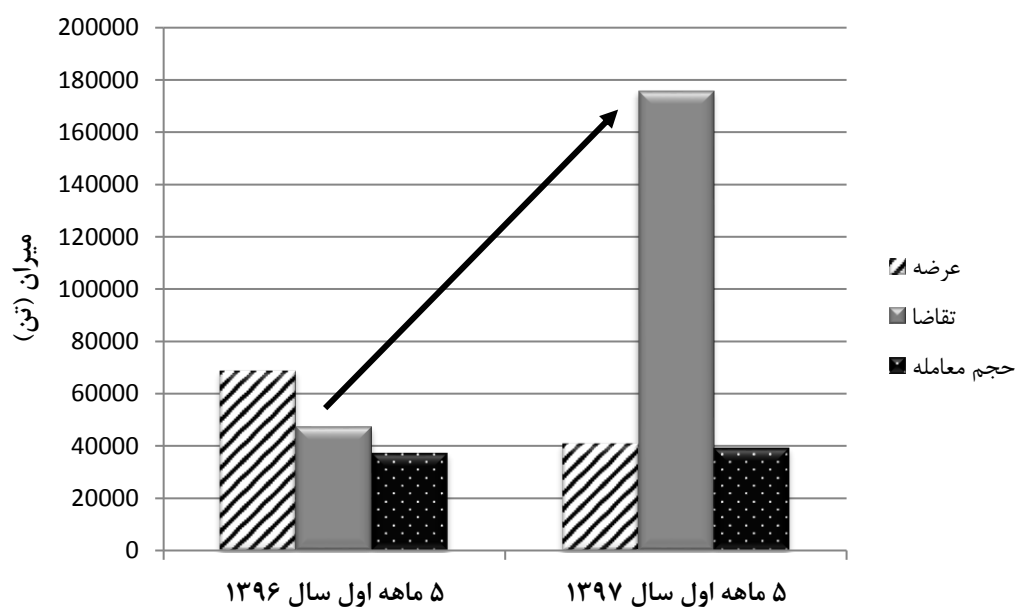

نمودار ۵. عرضه، تقاضا و حجم معاملات بورس کالای ایران برای فلز آلومینیوم برای ۵ ماهه اول سال ۱۳۹۶

نمودار ۶. مقایسه عرضه، تقاضا و حجم معاملات بورس کالای ایران برای فلز آلومینیوم برای ۵ ماهه اول سال ۱۳۹۶ و ۱۳۹۷

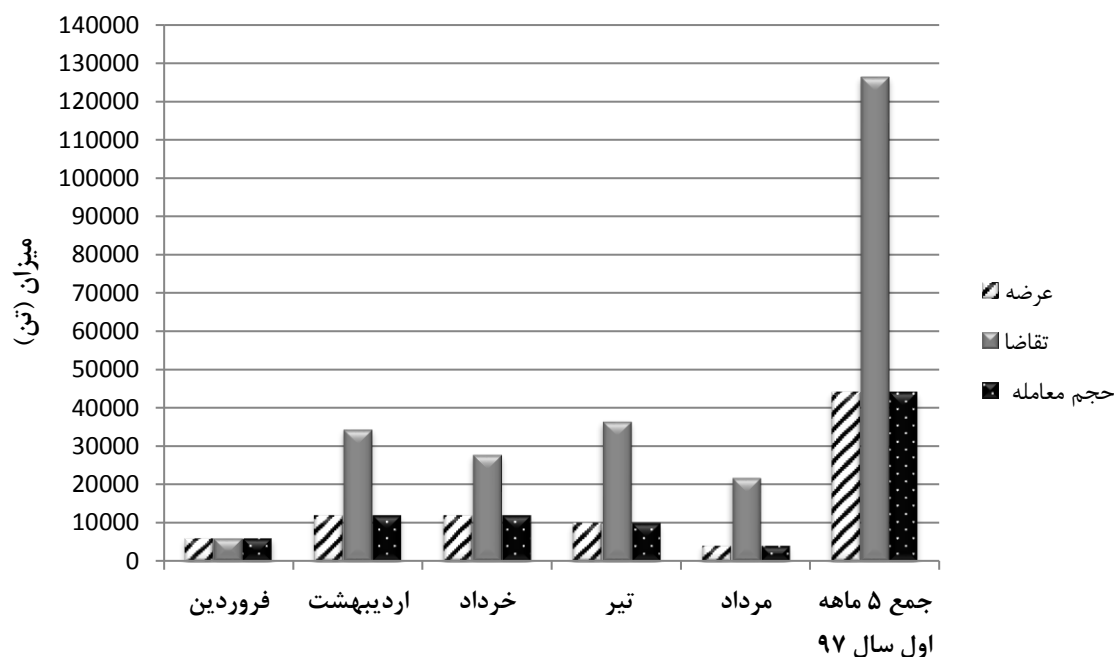

توجه به این نکته حائز اهمیت است که مجموعاً در سال ۱۳۹۶، از ۳۳۷ هزار تن آلومینیوم تولید شده در کشور توسط سه شرکت بزرگ، ۱۸۹ هزارتن صادرات و ۱۱۶ هزارتن واردات صورت گرفته است که از این آمار می‌توان مصرف ظاهری سالیانه کشور را ۲۶۴ هزارتن محاسبه کرد.

- محصولات مسی

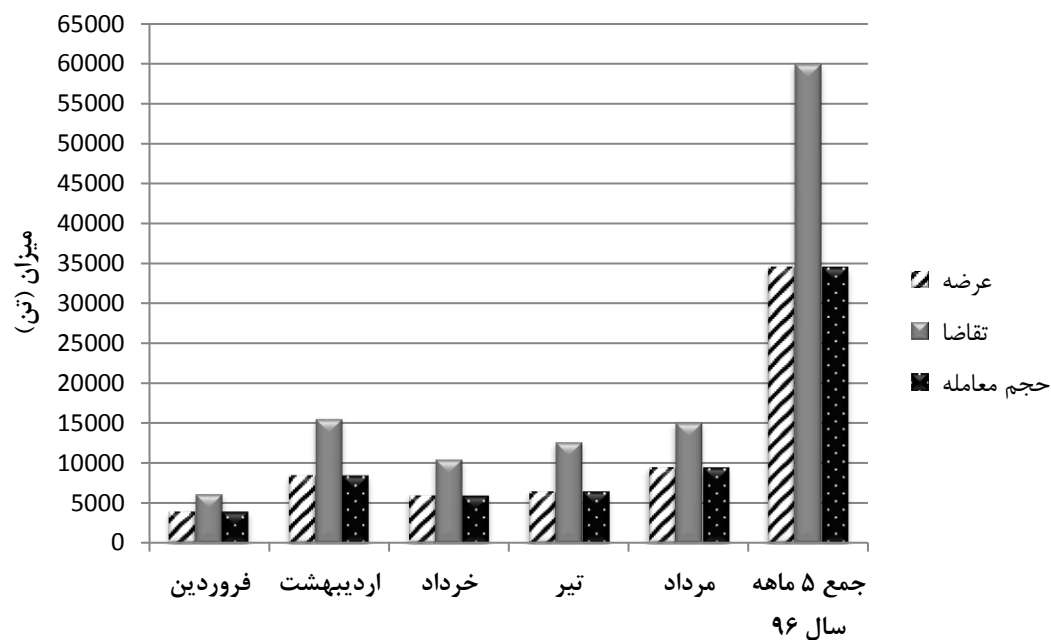
در خصوص مس کاتد و مفتول مسی نیز همانند آلومینیوم در ۵ ماهه نخست سال ۱۳۹۷، بازار شاهد رشد بی‌سابقه تقاضا بوده است به طوری که میزان تقاضا برای کاتد مس در ۵ ماهه نخست سال به بیش از ۱۲۰,۰۰۰ تن و برای مفتول مسی به بیش از ۱۴۰,۰۰۰ تن رسیده است در صورتی که این میزان برای ۵ ماهه نخست سال قبل به ترتیب ۶۰,۰۰۰ و ۲۸,۰۰۰ تن بوده است. براساس دستورالعمل وزارت صمت شرکت ملی مس ایران باید ماهانه ۹ هزار تن مس کاتد در بورس کالا عرضه نماید که آمار عرضه مردادماه ۱۳۹۷ نشان می‌دهد که این میزان عرضه توسط این شرکت انجام نشده است و به دلیل افزایش اختلاف میان قیمت بورس و بازار آزاد، تقاضا برای این محصول رشد کرده است. در ۴ ماهه اول سال ۱۳۹۷ در مجتمع مس سرچشمه (پالایشگاه و لیچینگ) و میدوک (پالایشگاه و لیچینگ) در مجموع ۷۳,۹۹۶ تن مس کاتد تولید شده است و در همین مدت، ۴۰,۰۰۰ تن مس کاتد در بورس کالا عرضه و عمدتاً با قرارداد نقدی معامله شده است. متوسط قیمت پایه عرضه در بورس کالا برای هر کیلوگرم مس کاتد در ۵ ماهه نخست سال ۲۸۶,۴۹۱ ریال و برای هر کیلوگرم مفتول مسی ۲۹۴,۵۶۹ ریال بوده است.

نمودار ۷. عرضه، تقاضا و حجم معاملات بورس کالای ایران برای کاتد مس برای ۵ ماهه اول سال ۱۳۹۷

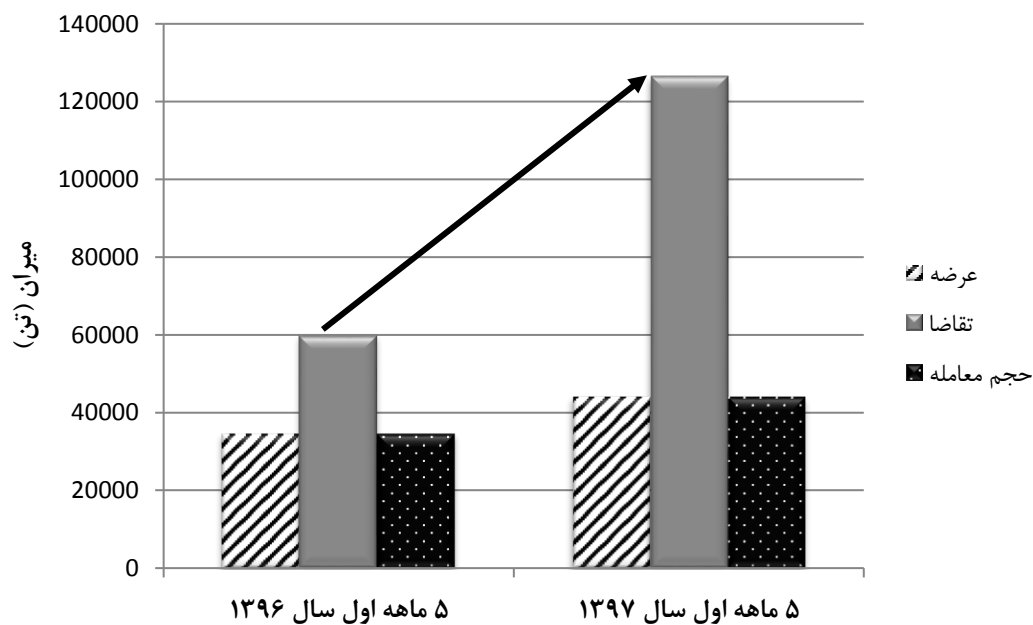

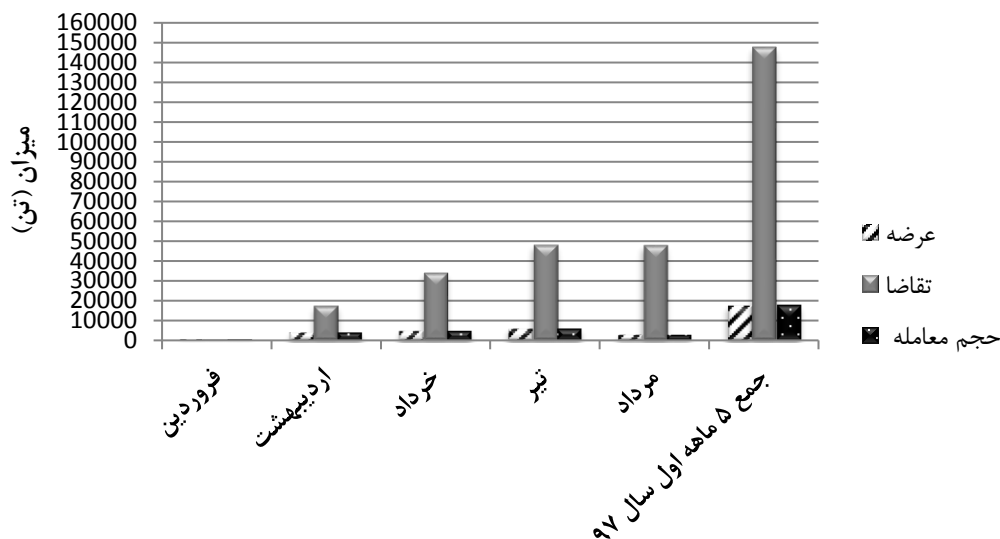
نمودار ۸. عرضه، تقاضا و حجم معاملات بورس کالای ایران برای کاتد مس برای ۵ ماهه اول سال ۱۳۹۶

نمودار ۹. مقایسه عرضه، تقاضا و حجم معاملات بورس کالای ایران برای کاتد مس برای ۵ ماهه اول سال ۱۳۹۶ و ۱۳۹۷

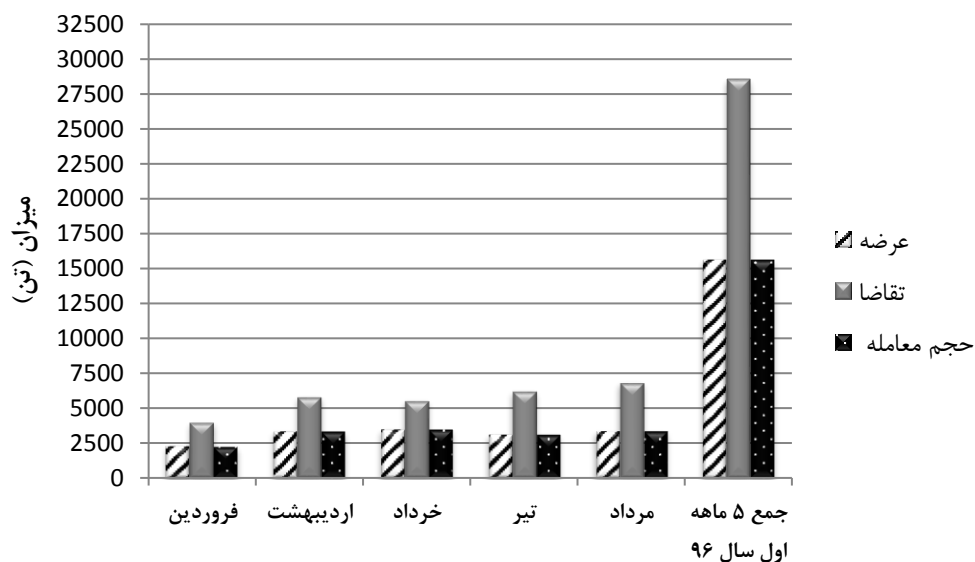

نمودار ۱۰. عرضه، تقاضا و حجم معاملات بورس کالای ایران برای مفتول مس برای ۵ ماهه اول سال ۱۳۹۷

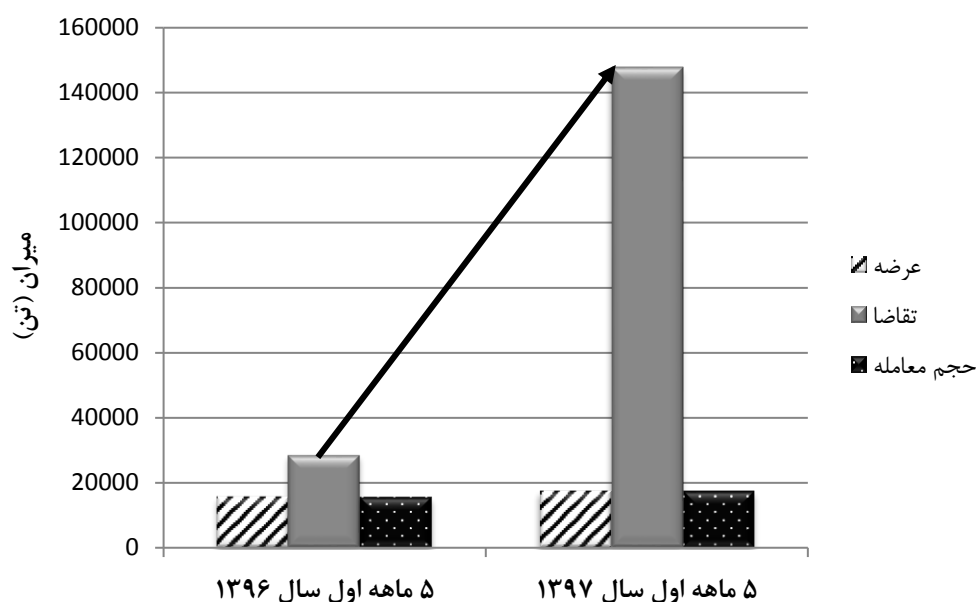
در سال ۱۳۹۶ در مجموع، ۱۶۰,۱۲۸ تن مس کاتد تولید شده است که از این میزان ۳۲,۵۰۰ تن صادر و ۲۲,۲۰۰ تن وارد کشور شده است. براساس این آمار مصرف ظاهری مس کاتد در ایران قریب به ۱۵۰ هزار تن محاسبه می‌شود. همان‌طور که از نمودارها مشخص است، پس از ابلاغ سیاست‌های جدید ارزی دولت مبنی بر تشکیل بازار موازی ارز و آزاد شدن معاملات ارزی به قیمت دلار آزاد در مردادماه ۱۳۹۷، عرضه محصولات فلزی در مردادماه با افت محسوسی روبرو بوده است.

نمودار ۱۱. عرضه، تقاضا و حجم معاملات بورس کالای ایران برای مفتول مس برای ۵ ماهه اول سال ۱۳۹۶

نمودار ۱۲. مقایسه عرضه، تقاضا و حجم معاملات بورس کالای ایران برای مفتول مس برای ۵ ماهه اول سال ۱۳۹۶ و ۱۳۹۷

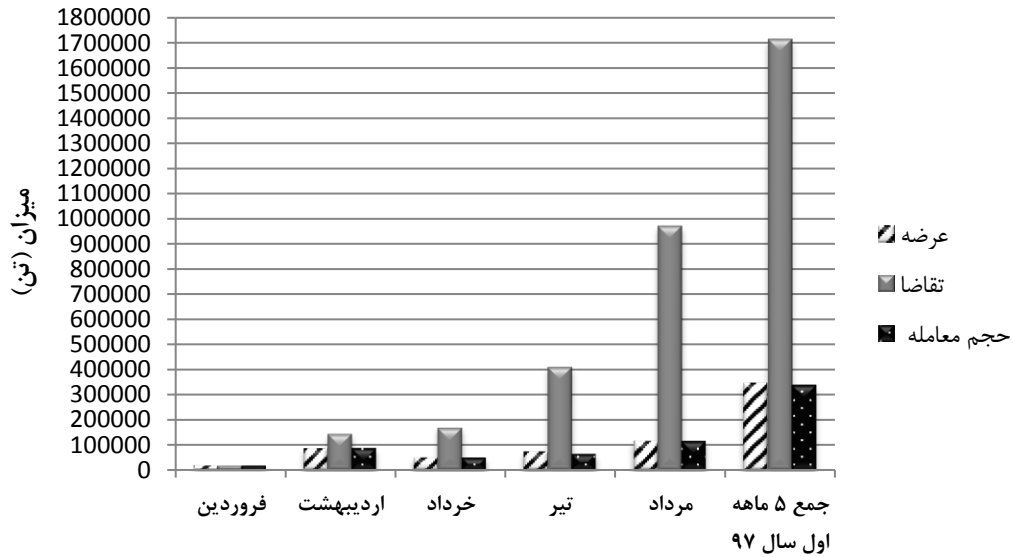

– محصولات زنجیره ارزش فولاد

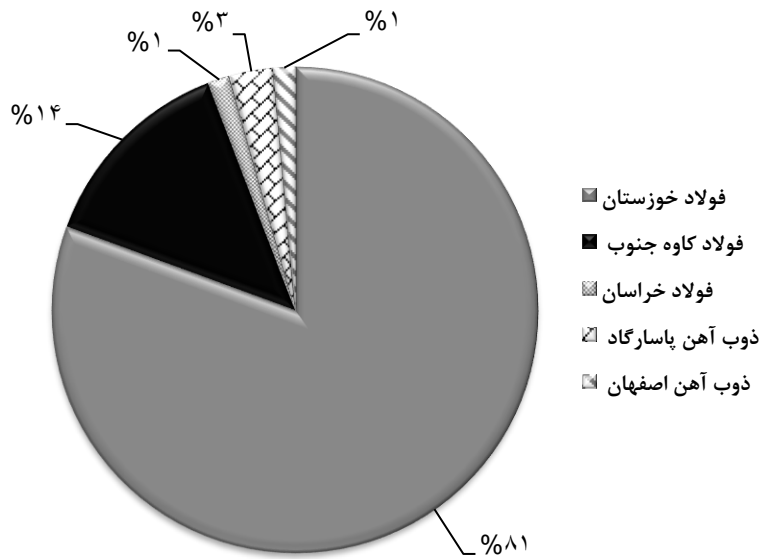
از میان محصولات زنجیره ارزش فولاد در ۵ ماهه نخست سال ۱۳۹۷، ۱۱۰,۰۰۰ تن آهن اسفنجی به قیمت پایه متوسط ۱۱,۸۱۴/۳ ریال عرضه شده است که در مقابل آن ۳۹۴,۵۰۰ تن تقاضا وجود داشته است و ۱۰۵,۰۰۰ تن آهن اسفنجی عمدتاً با قرارداد نقدی معامله شده است. همچنین سنگ آهن دانه‌بندی در ۵ ماهه نخست سال در بورس کالا عرضه نشده است. در همین بازه زمانی ۴۵,۰۰۰ تن گندله به قیمت پایه ۵,۲۲۰ ریال عرضه شده که در برابر آن ۵۹,۰۰۰ تن تقاضا وجود داشته است و ۳۰,۰۰۰ تن معامله شده است. بنابراین در حلقه‌های اولیه زنجیره ارزش فولاد عرضه قابل توجهی در بورس کالا وجود نداشته است و بیشترین عرضه و تقاضا مربوط به محصولات فولادی می‌باشد. همچنین برخی محصولات صنایع پایین‌دستی مانند لوله و پروفیل در ۵ ماهه نخست سال، عرضه‌ای در بورس کالا نداشته است. در ۵ ماهه نخست سال ۱۳۹۷، بلوم و بیلت فولادی بالغ بر ۱,۷۰۰,۰۰۰ تن تقاضا داشته‌اند که نسبت به بازه زمانی مشابه سال گذشته که کمتر از ۳۴۰,۰۰۰ تن بوده است افزایش قابل توجهی نشان می‌دهد. متوسط قیمت پایه عرضه بلوم و بیلت فولادی در بورس کالا در سال ۱۳۹۷، برابر با ۲۲,۸۵۲ ریال بوده است. بیش از ۹۵ درصد عرضه این محصولات در بورس کالا متعلق به شرکت فولاد خوزستان و فولاد کاوه جنوب می‌باشد که مقدار کل عرضه کمتر از ۴۰۰,۰۰۰ تن بوده است.

نمودار ۱۳. عرضه، تقاضا و حجم معاملات بورس کالای ایران برای بلوم و بیلت فولادی برای ۵ ماهه

اول سال ۱۳۹۷

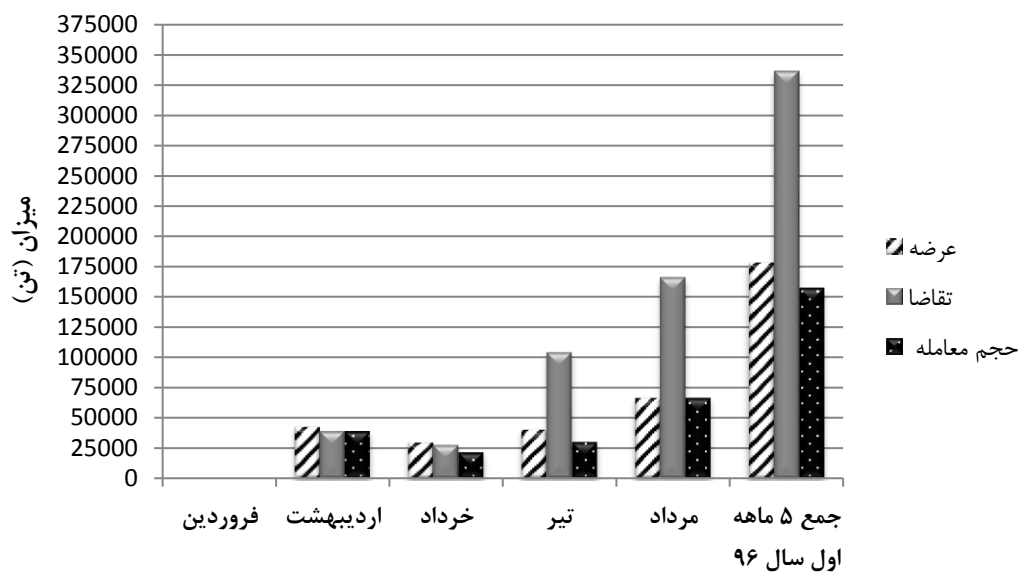

نمودار ۱۴. توزیع عرضه شرکت‌های مختلف (بلوم و بیلت فولادی) برای ۵ ماهه اول سال ۱۳۹۷

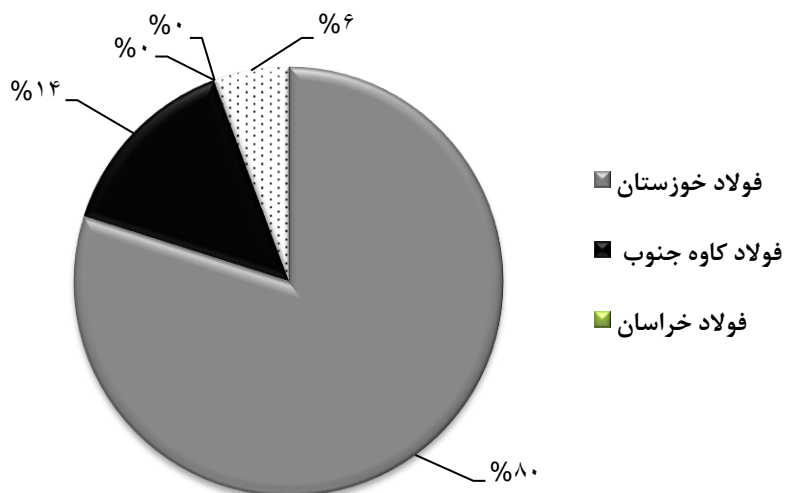

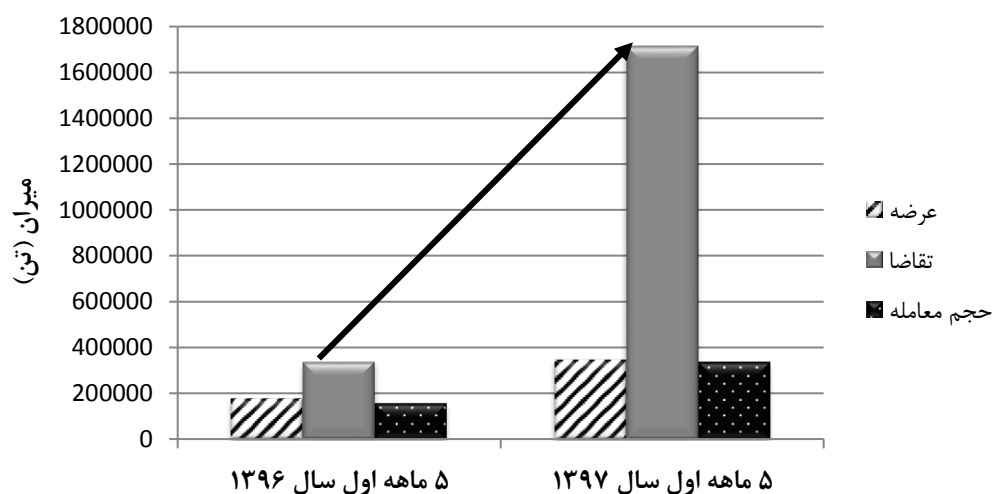
نمودار ۱۵. عرضه، تقاضا و حجم معاملات بورس کالای ایران برای بلوم و بیلت فولادی برای ۵ ماهه اول سال ۱۳۹۶

نمودار ۱۶. توزیع عرضه شرکت‌های مختلف (بلوم و بیلت فولادی) برای ۵ ماهه اول سال ۱۳۹۶

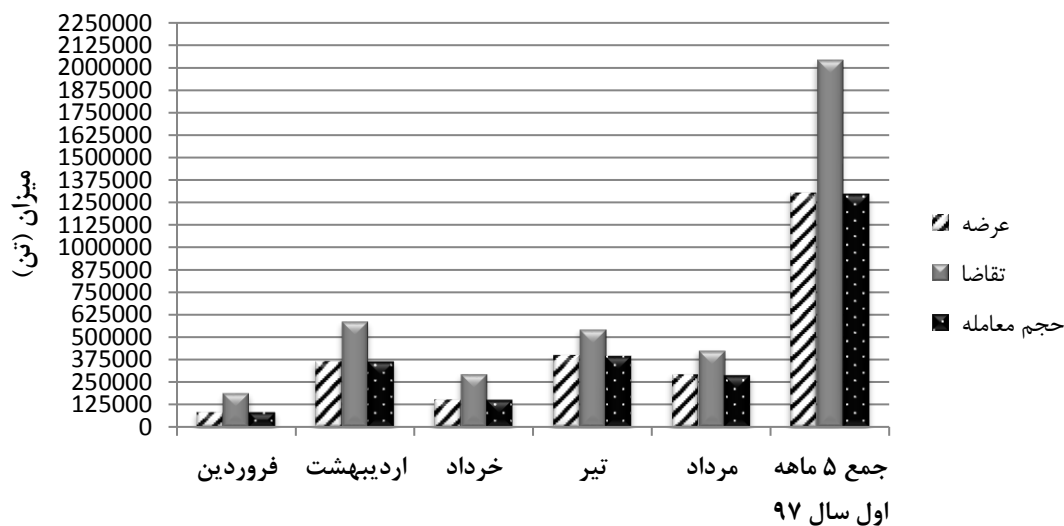

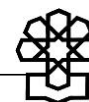
نمودار ۱۷. مقایسه عرضه، تقاضا و حجم معاملات بورس کالای ایران برای بلوم و بیلت فولادی برای ۵ ماهه اول سال ۱۳۹۶ و ۱۳۹۷

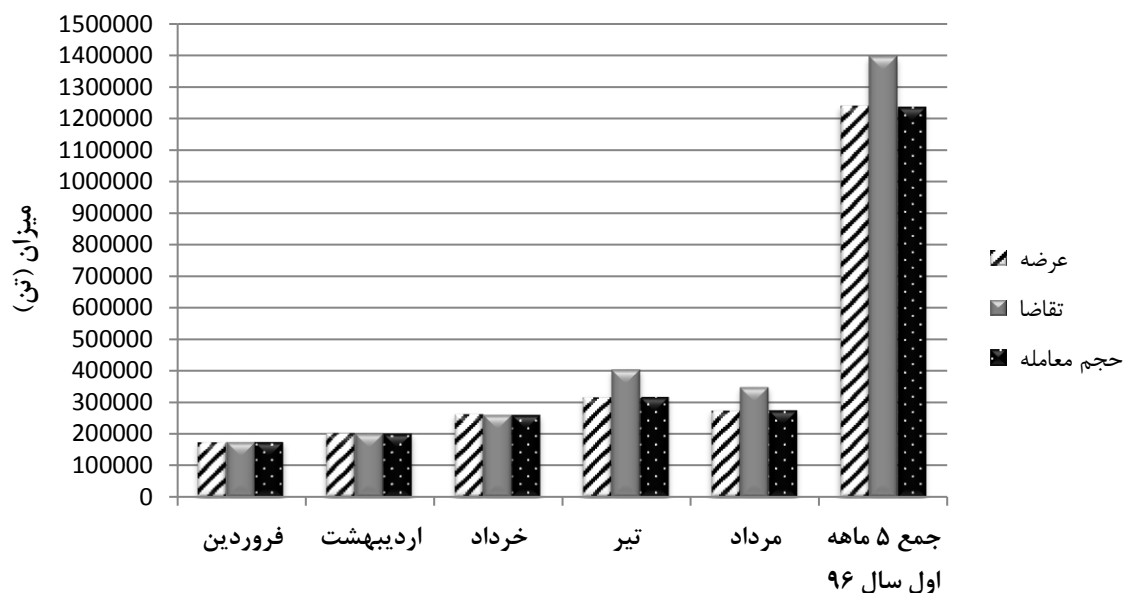
ورق گرم فولادی که عمدتاً توسط فولاد مبارکه اصفهان تولید می‌شود، تقاضای بیش از ۲ میلیون تنی را در ۵ ماهه نخست سال ۱۳۹۷ تجربه کرده است که در مقایسه با بازه زمانی مشابه سال گذشته افزایش ۶۵۰ هزارتنی داشته است. با توجه به اینکه عمده معاملات ورق گرم در بورس کالا به صورت مچینگ صورت گرفته است، میزان عرضه، تقاضا و حجم معامله نزدیک به هم است.

نمودار ۱۸. عرضه، تقاضا و حجم معاملات بورس کالای ایران برای ورق گرم برای ۵ ماهه اول سال ۱۳۹۷

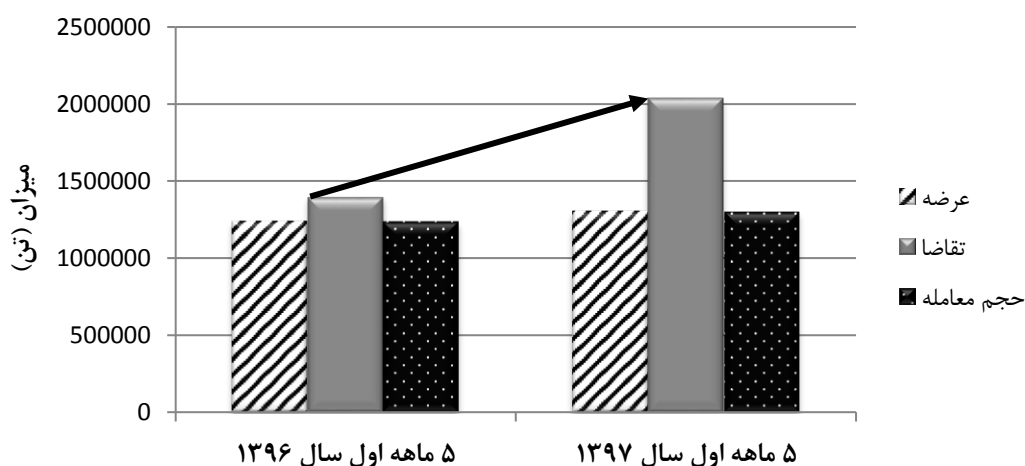

نمودار ۱۹. عرضه، تقاضا و حجم معاملات بورس کالای ایران برای ورق گرم برای ۵ ماهه اول سال ۱۳۹۶

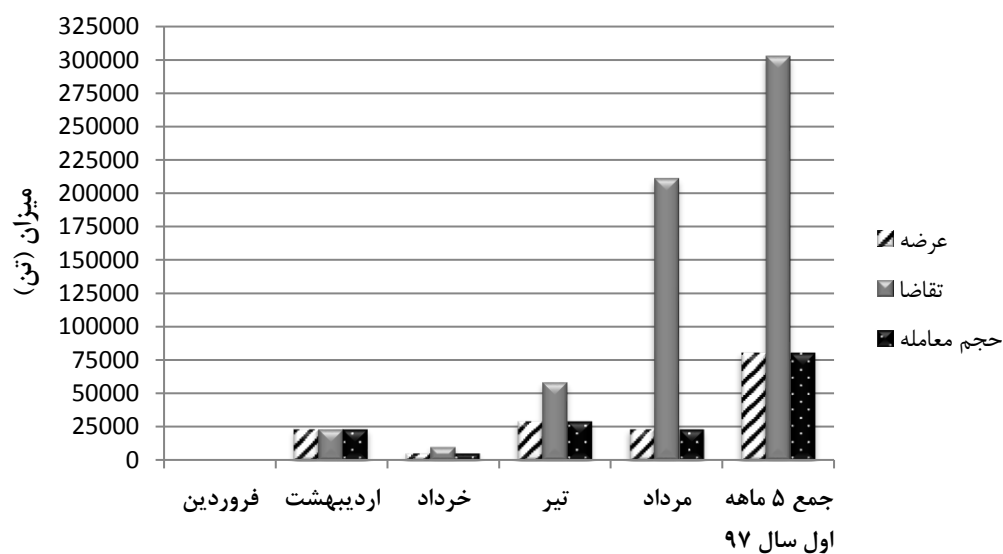

نمودار ۲۰. عرضه، تقاضا و حجم معاملات بورس کالای ایران برای ورق گرم برای ۵ ماهه اول سال ۱۳۹۶ و ۱۳۹۷

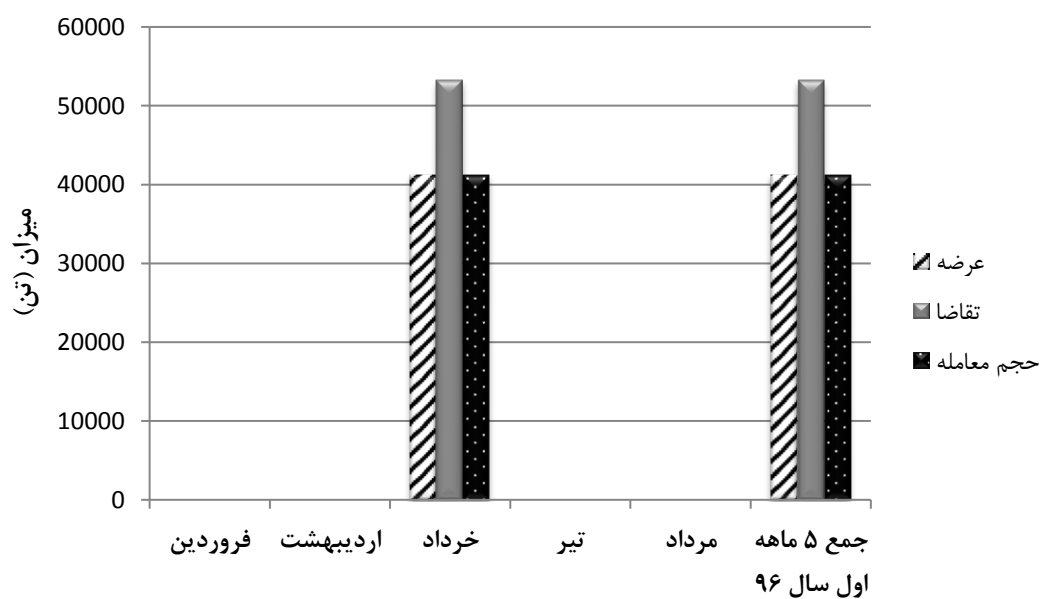

متوسط قیمت پایه عرضه ورق گرم توسط فولاد مبارکه در بورس کالا در سال ۱۳۹۷ برابر با ۲۶,۴۴۸ ریال برای هر کیلوگرم بوده است. میزان تولید ورق گرم مبارکه برای ۴ ماهه نخست سال ۱/۶ میلیون تن بوده است. مصرف کننده اصلی ورق گرم فولادی مبارکه شرکت های خودروسازی داخل کشور هستند. در نمودارهای زیر، وضعیت عرضه و تقاضای محصولات فولادی مانند تیر آهن، میلگرد، ورق و... برای ۵ ماهه نخست سال ۱۳۹۷ و ۱۳۹۶ آمده است.

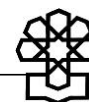
نمودار ۲۱. عرضه، تقاضا و حجم معاملات بورس کالای ایران برای سبد تیر آهن مخلوط^۱ برای ۵ ماهه اول سال ۱۳۹۷

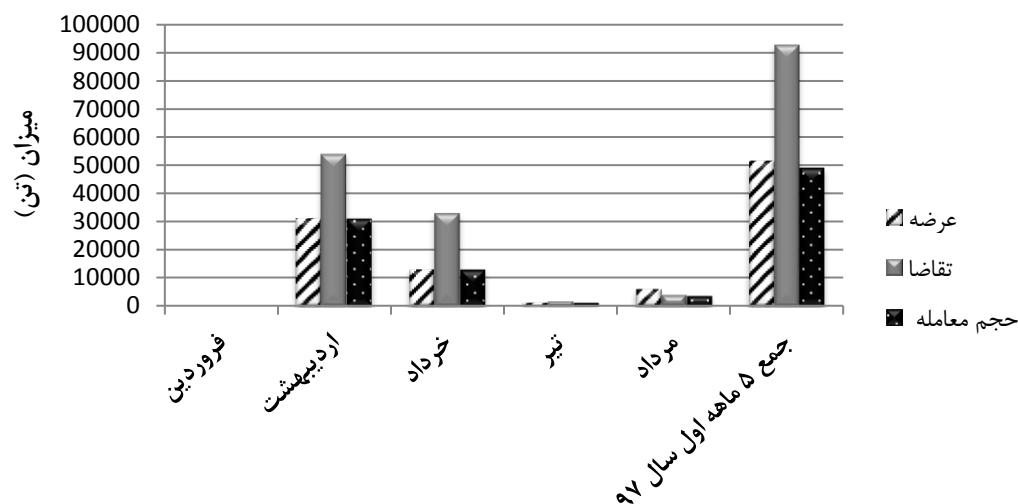
نمودار ۲۲. عرضه، تقاضا و حجم معاملات بورس کالای ایران برای سبد تیر آهن مخلوط برای ۵ ماهه اول سال ۱۳۹۶

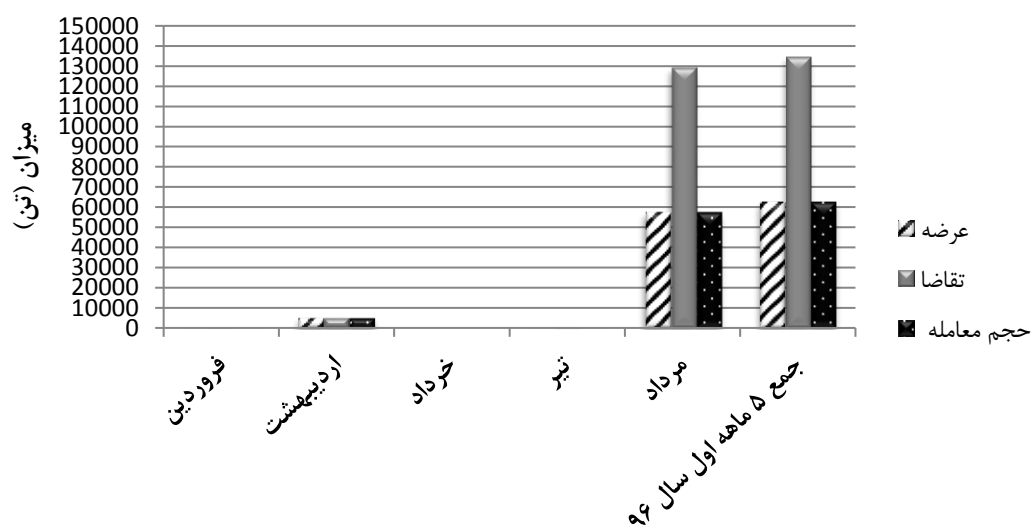
۱. کل عرضه توسط شرکت ذوب آهن اصفهان صورت گرفته است.

نمودار ۲۳. عرضه، تقاضا و حجم معاملات بورس کالای ایران برای تیر آهن متوسط برای ۵ ماهه اول سال ۱۳۹۷

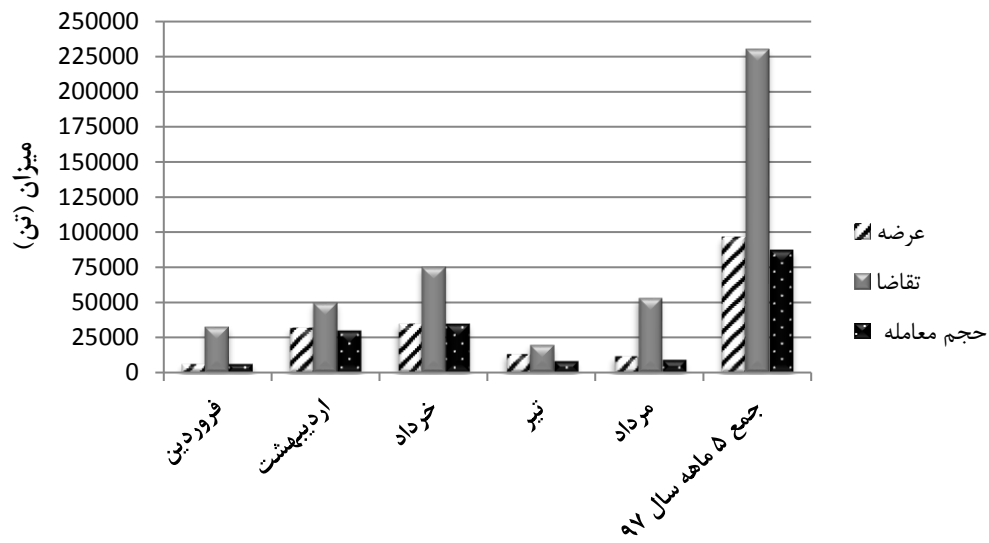

نمودار ۲۴. عرضه، تقاضا و حجم معاملات بورس کالای ایران برای تیر آهن متوسط برای ۵ ماهه اول سال ۱۳۹۶

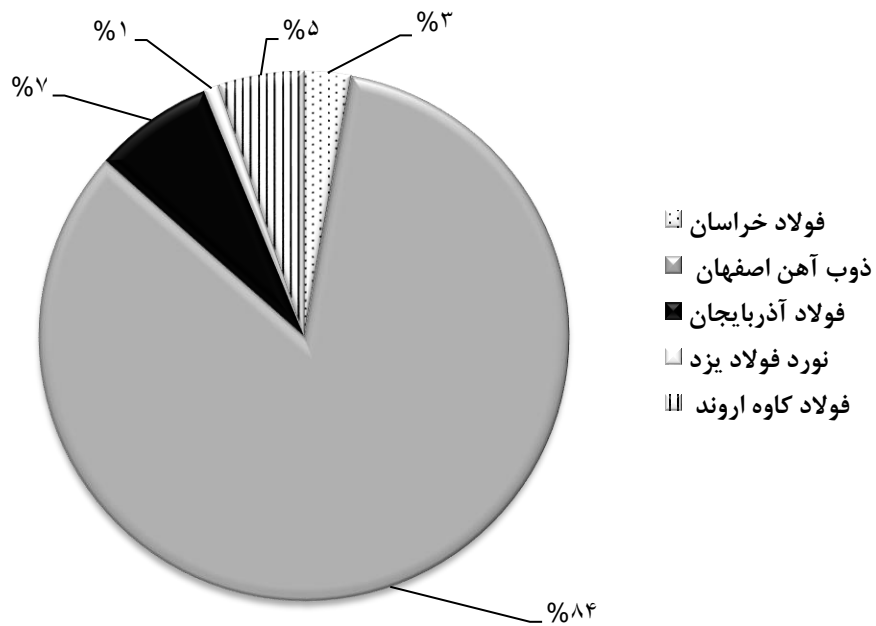

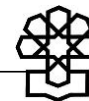
کل عرضه تیر آهن متوسط توسط شرکت ذوب آهن اصفهان بوده است. میلگرد متوسط تنها در مردادماه ۱۳۹۷ به میزان ۵,۰۰۰ تن توسط مجتمع فولاد خراسان عرضه شده، ۱۰,۴۰۰ تن تقاضا وجود داشته و ۵,۰۰۰ تن به قیمت ۲۵,۶۸۰ ریال معامله شده است. میلگرد متوسط در مردادماه ۱۳۹۶ به میزان ۸۱۶ تن توسط شرکت ذوب آهن اصفهان عرضه شده بود، ۱۵۸۴ تن تقاضا وجود داشته و ۸۱۶ تن به قیمت ۲۲,۲۰۲ ریال معامله شد. میلگرد سنگین در مردادماه ۱۳۹۷، به میزان ۵,۰۰۰ تن توسط مجتمع فولاد خراسان عرضه شده، ۱۰,۰۰۰ تن تقاضا وجود داشته و ۵,۰۰۰ تن به قیمت ۲۵,۶۸۰ ریال معامله شده است.

نمودار ۲۵. عرضه، تقاضا و حجم معاملات بورس کالای ایران برای سبد مخلوط میلگرد برای ۵ ماهه اول سال ۱۳۹۷

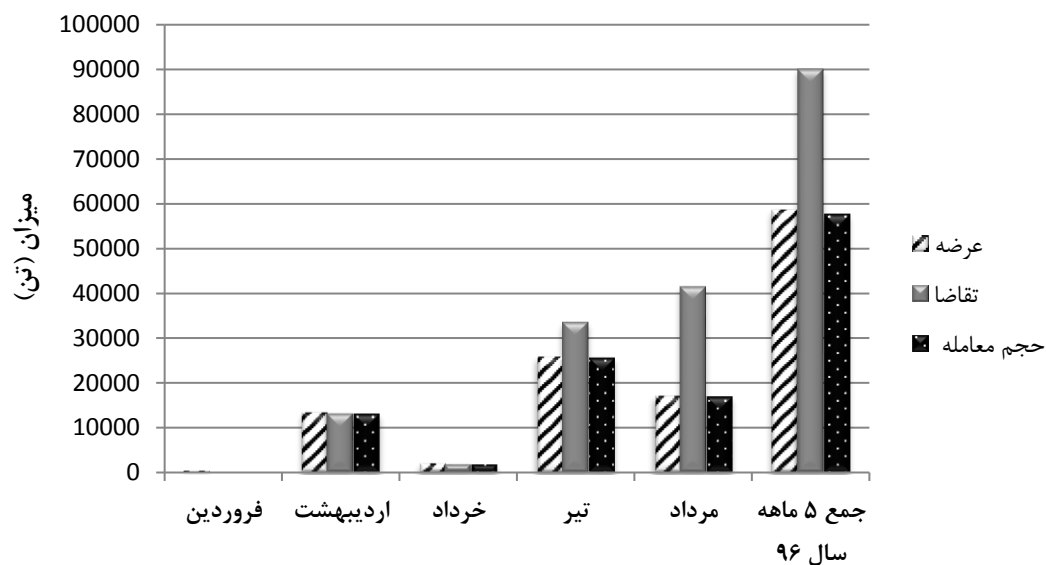

نمودار ۲۶. توزیع عرضه سبد مخلوط میلگرد توسط شرکت‌ها در پنج ماهه اول سال ۱۳۹۷

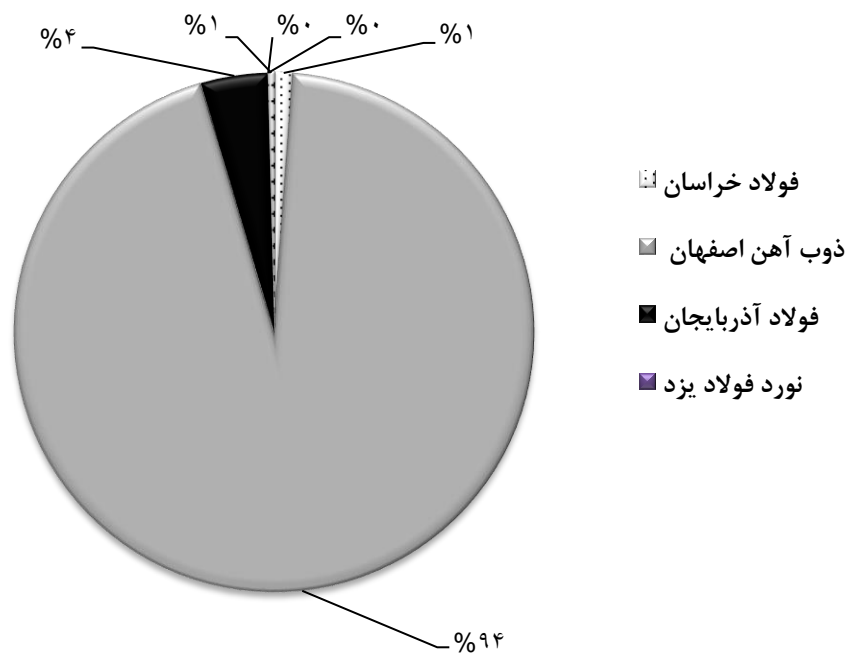

نمودار ۲۷. عرضه، تقاضا و حجم معاملات بورس کالای ایران برای سبد مخلوط میلگرد برای ۵ ماهه اول سال ۱۳۹۶

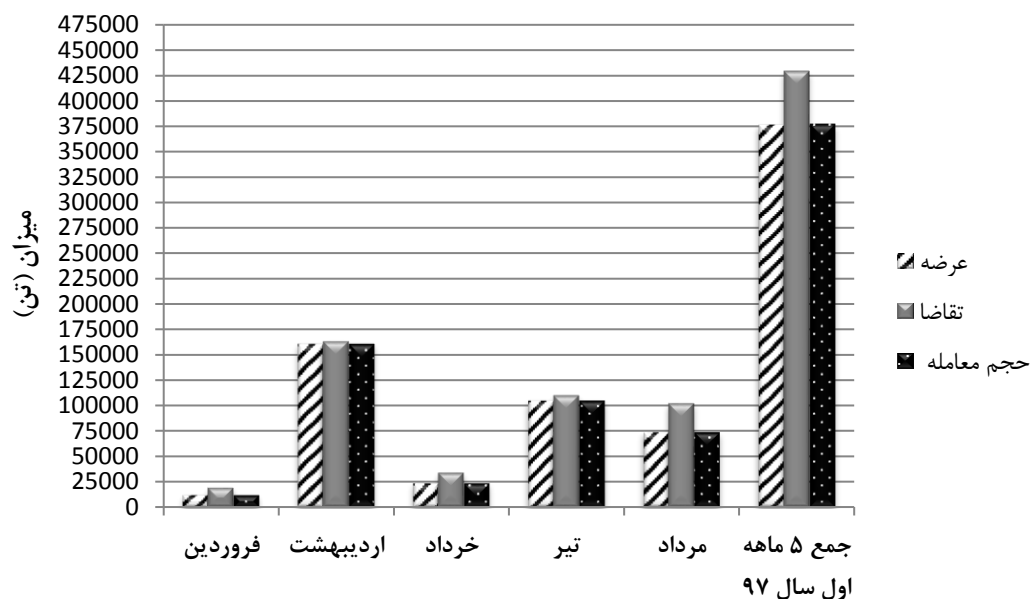

نمودار ۲۸. توزیع عرضه سبد میلگرد مخلوط توسط شرکت‌ها در پنج ماهه اول سال ۱۳۹۶

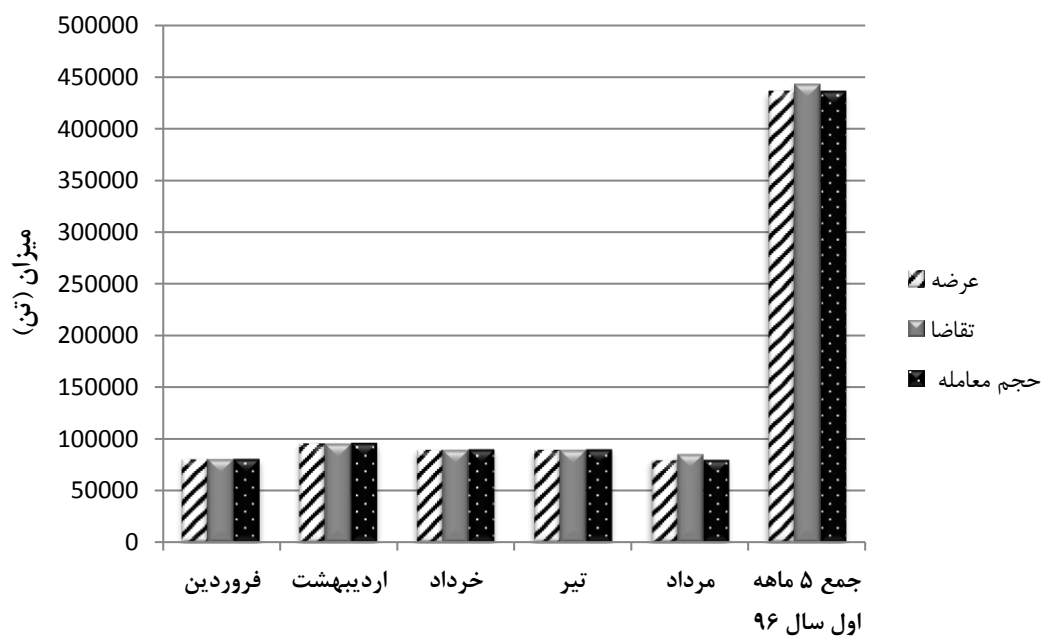

عرضه ورق سرد صرفاً توسط شرکت فولاد مبارکه اصفهان صورت گرفته و به دلیل انجام معاملات به صورت مچینگ عرضه، تقاضا و حجم معامله نزدیک به هم است. تقاضای ورق سرد در ۵ ماهه نخست سال ۱۳۹۵ به بیش از ۴۳۰ هزار تن رسید که در بازه زمانی مشابه سال ۱۳۹۶ نیز همین میزان بوده است.

نمودار ۲۹. عرضه، تقاضا و حجم معاملات بورس کالای ایران برای ورق سرد برای ۵ ماهه اول سال ۱۳۹۷

نمودار ۳۰. عرضه، تقاضا و حجم معاملات بورس کالای ایران برای ورق سرد برای ۵ ماهه اول سال ۱۳۹۶

۳. بررسی تأمین مواد اولیه و انرژی تولیدکنندگان عمده محصولات معدنی و فلزی کشور

یکی از دلایلی که کنترل قیمت محصولات معدنی و فلزی را برای دولت توجیه‌پذیر کرده است، داخلی بودن مواد اولیه و همچنین دریافت انرژی یارانه‌ای از دولت برای تولیدکنندگان این محصولات است. در جداول زیر زنجیره ارزش صنایع مهم تولیدکننده محصولات معدنی و فلزی ایران آمده است و مشخص شده است که شرکت‌های عمده تولیدکننده این محصولات در چه بخش‌هایی از زنجیره ارزش آن فعال هستند.

جدول ۴. سهم تولیدکنندگان عمده در زنجیره ارزش محصولات فولادی در کشور

حلقه زنجیره ارزش	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷
شرکت	سنگ آهن	کنسانتره	گندله	آهن اسفنجی	فولاد خام	آهن خام (چدن)	محصولات فولادی
سنگ آهن مرکزی	■	■					
چادرملو	■	■	■		■		
گل‌گهر	■	■	■				
سنگ آهن سنگان	■	■					
سنگ آهن میشدوان	■						
سنگ آهن سیرجان	■						
چاه گز (فلات مرکزی)	■						
جلال آباد (میدکو)	■	■					
گهر زمین		■					
اپال پارسیان سنگان		■	■				
توسعه ملی		■					
خاورمیانه		■	■	■			
فولاد مبارکه			■	■	■		■
فولاد خوزستان			■	■	■		
فولاد خراسان			■	■	■		■
ذوب آهن اصفهان				■	■	■	■
فولاد سنگان خراسان			■				
فولاد سفیددشت			■				
فولاد سبا			■	■	■		■
فولاد هرمزگان			■	■	■		
فولاد کاوه جنوب			■	■	■		
آهن و فولاد غدیر			■	■	■		
فولاد میانه			■	■	■		
فولاد سبزواری			■	■	■		

حلقه زنجیره ارزش	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷
شرکت	سنگ آهن	کنسانتره	گندله	آهن اسفنجی	فولاد خام	آهن خام (چدن)	محصولات فولادی
فولاد شادگان				■			
فولاد آلیاژی ایران					■		■
گروه ملی فولاد					■		■
فولاد آذربایجان							■
نورد و لوله اهواز							■
فولاد اکسین							■
فولاد چهارمحال							■
تولید سال ۱۳۹۶*	۸۵	۳۹/۱	۳۲/۵	۲۲/۵	۲۱/۸	۲/۳	۱۷/۳
صادرات سال ۱۳۹۶	۱۹	۰/۳۶	۰	۰/۷۱	۶/۸	-	۱/۷
واردات سال ۱۳۹۶	۰	۰	۰	۰	۰/۰۵۱	-	۲/۹

* در آمار تولید، واردات و صادرات بخش خصوصی هم در نظر گرفته شده است (واحد = میلیون تن)

همان‌طور که در جدول مشاهده می‌شود تنها حلقه هفتم زنجیره ارزش فولاد دارای واردات قابل توجه در سال ۱۳۹۶ بوده است که این امر به دلیل عدم تولید محصولات فولادی با ارزش افزوده بالا در کشور می‌باشد. بنابراین در مجموع زنجیره ارزش فولاد کشور، تأمین مواد اولیه کلیه واحدهای تولیدکننده از داخل کشور بوده و تنها بخشی از محصولات نهایی فولادی به کشور وارد می‌شوند. نکته قابل توجه در خصوص تأمین مواد اولیه واحدهای فولادی این است که تولیدکنندگان سنگ آهن و کنسانتره عمدتاً به دلیل اینکه پرداخت‌های صنایع فولاد داخلی به آنها به صورت اعتباری (نه نقدی) است، تمایل به صادرات دارند که به منظور تأمین نیاز داخلی، عوارض صادراتی برای صادرات سنگ آهن از سوی شورای اقتصاد تصویب شده است. در خصوص شرکت ذوب آهن اصفهان نیز بخشی از زغال سنگ و کک مصرفی این شرکت (حدود یک سوم نیاز) به دلایل فنی از استرالیا و چین وارد می‌شود. الکترودهای گرافیتی نیز مهمترین مواد مصرفی کوره‌های قوس الکتریکی^۱ تولید فولاد هستند که ۱۰۰ درصد وارداتی می‌باشند. حدود ۸۵ درصد تولید فولاد در ایران به روش **EAF** است. در سال‌های اخیر قیمت الکترودهای گرافیتی مورد نیاز واحدهای فولادسازی از حدود ۲,۰۰۰ دلار بر تن به ۲۰ تا ۳۰ هزار دلار بر تن افزایش یافته است و در شرایط تحریم امکان افزایش ۲۰ - ۱۰ درصدی هزینه‌ها نیز وجود دارد. به طور متوسط برای تولید هر تن فولاد ۲ کیلوگرم الکترودهای گرافیتی مصرف می‌شود. هزینه‌های انرژی (با یارانه دولتی) به طور متوسط ۱۰ - ۵ درصد هزینه‌های تولید را در صنایع فولاد تشکیل می‌دهد که براساس نوع حلقه زنجیره این میزان متفاوت است و در صورتی که این میزان انرژی به قیمت آزاد به واحدهای فولادی ارائه شود درصد انرژی از هزینه‌های تولید تا ۳۰ درصد می‌تواند افزایش یابد. همچنین عمده شرکت‌های بزرگ

1. EAF = Electric Arc Furnace

فولادی کشور از جمله ذوب آهن اصفهان (بیش از ۱۴,۰۰۰ نفر)، فولاد خوزستان (۱۰,۰۰۰ نفر) و فولاد مبارکه به دلیل اینکه مازاد نیروی انسانی دارند بخش قابل توجهی از هزینه‌های تولیدشان (حدود ۲۵ - ۲۰ درصد) به هزینه‌های مربوط به نیروی انسانی اختصاص دارد.

جدول ۵. سهم تولیدکنندگان عمده در زنجیره ارزش محصولات آلومینیومی در کشور (تن)

حلقه زنجیره ارزش	۱	۲	۳	۴
شرکت	بوکسیت	پودر آلومینا	آلومینیوم خالص	محصولات
آلومینای ایران	■	■		
آلومینیوم ایران (ایرالکو)			■	■
آلومینیوم المهدی			■	
آلومینیوم هرمزال			■	
تولید سال ۱۳۹۶	۷۹۶,۰۰۰	۲۴۰,۰۰۰	۳۰۵,۰۰۰	۳۱,۰۰۰
صادرات سال ۱۳۹۶	-	۱۲۰,۰۰۰	۱۸۹,۰۰۰	
واردات سال ۱۳۹۶	-	۵۷۶,۰۰۰		۱۱۶,۰۰۰

در زنجیره ارزش آلومینیوم، ماده اولیه اصلی فرآیند (پودر آلومینا) وارداتی بوده و حدود ۷۰ درصد نیاز واحدهای تولیدی کشور وارد می‌شود، همچنین الکترودهای مورد استفاده در فرآیند الکترولیز و نسوز دیگ‌ها نیز وارداتی هستند و عمدتاً به صورت تهاتر با شمش آلومینیوم به کشور وارد می‌شوند. به عبارتی این صنعت وابسته‌ترین صنعت به واردات است. حدود ۴۰ درصد هزینه‌های تولید آلومینیوم مربوط به تأمین پودر آلومینا، ۳۳ درصد تأمین انرژی برق و بقیه مربوط به سایر هزینه‌های تولید است. به دلیل اینکه سهامداران عمده شرکت‌های تولیدکننده پودر آلومینا در دنیا، آمریکایی هستند، خرید پودر برای واحدهای آلومینیوم کشور عمدتاً توسط واسطه‌ها و به صورت تهاتر با شمش صورت می‌گیرد و در مواردی که خرید از کشور هند انجام شده است ارز این کشور (روپیه) به ازای تحویل پودر آلومینا درخواست شده است که تأمین آن با چالش‌هایی مواجه بوده است. مصرف برق در واحدهای آلومینیوم کشور حدود ۲۲ مگاوات بر تن محصول است که استاندارد جهانی مصرف برق با تکنولوژی مدرن، ۱۲/۵ مگاوات بر تن محصول می‌باشد و واحدهای فعلی به دلیل بدهی‌ها و بالا بودن هزینه‌های تولید امکان اصلاح فرآیندها، بروزرسانی و ارتقای فناوری را پیدا نکرده‌اند. همچنین در سال ۱۳۹۶، حدود ۱۱۶ هزار تن آلومینیوم به کشور وارد شده است که با توجه به میزان نیاز کشور به این محصول که کمتر از میزان تولید داخل است، جای سوال دارد.

در زنجیره ارزش مس نیز عمده مواد اولیه و مصرفی مورد نیاز داخلی بوده و واردات قابل توجهی به جز برخی مواد مصرفی شیمیایی در فرآیندهای تغلیظ و تولید کنسانتره، صورت نمی‌گیرد. تنها مس کاتد و برخی محصولات نهایی از مس به دلیل تقاضای کشور وارد می‌شود که حلقه انتهایی زنجیره ارزش را تشکیل می‌دهند.

جدول ۶. سهم تولیدکنندگان عمده در زنجیره ارزش محصولات مسی در کشور (هزار تن)

حلقه زنجیره ارزش	۱	۲	۳	۴	۵	۶
شرکت	استخراج	سنگ سولفیدی مس	کنسانتره مس	آند مس	کاتد مس	محصولات مسی
سرچشمه	■	■	■	■	■	■
سونگون	■	■	■			
میدوک	■	■	■	■	■	
تولید سال ۱۳۹۶	۱۷۰,۵۰۰	۵۱,۰۳۳/۹	۱,۱۴۱/۲	۲۰۱/۲	۱۶۰/۱	۲۴/۳
صادرات سال ۱۳۹۶	-	-	۱۴۱/۲	۰/۱۱	۳۲/۵	-
واردات سال ۱۳۹۶	-	-	-	-	۲۲/۲	-

۴. جمع‌بندی و ارائه راهکار

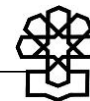
۴-۱. ایرادات قانونی دستورالعمل‌های وزارت صنعت، معدن و تجارت

براساس مفاد فصل نهم قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی، برای نیل به اهداف این فصل «شورای رقابت» تعیین شده است که رسیدگی و نظارت بر بازارها از جنبه انحصار و رویه‌های ضد رقابتی برعهده این شورا گذاشته شده است که تنظیم قیمت و تعیین مقدار و شرایط دسترسی به بازارها از اختیارات این شورا می‌باشد. شورای رقابت در سیدمین جلسه خود در تاریخ ۱۳۹۶/۵/۲، با تشخیص بازار ورق‌های گرم فولادی کم ضخامت به‌عنوان بازار انحصاری، دستورالعملی را به‌منظور تنظیم بازار در این حوزه مصوب و اجرایی کرده است. وزارت صنعت، معدن و تجارت به صورت جداگانه برای کلیه محصولات فولادی از جمله ورق گرم دستورالعمل تنظیم صادر کرده است که این امر طبق بند «۵» ماده (۵۸) قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ از اختیارات شورای رقابت است.

همچنین براساس ماده (۱۸) قانون توسعه ابزارها و نهادهای مالی جدید، دولت مکلف است کالاهای پذیرفته شده در بورس را از نظام قیمتگذاری خارج نماید که در دستورالعمل‌های صادر شده توسط وزارت صمت به صراحت برای کالاهایی که در بورس کالا عرضه می‌شوند، قیمت تعیین شده است.

۴-۲. تحلیل وضعیت موجود و ارائه راهکارها

پس از افزایش قیمت محصولات تولیدکنندگان فولاد، مس و آلومینیوم که بخشی به‌دلیل افزایش قیمت‌های جهانی و بخشی به دلیل سیاست‌های ارزی دولت بوده است، وزارت صنعت، معدن و تجارت با ابلاغ دستورالعمل‌هایی با هدف تنظیم بازار و کنترل قیمت فلزات ضمن الزام تولیدکنندگان به عرضه مقدار مشخص در بورس کالا، نسبت به قیمتگذاری این محصولات اقدام نمود. قیمت پایه فولاد، آلومینیوم

و مس در بورس کالا براساس دلار مبادله‌ای تعیین شد که پس از ابلاغ سیاست‌های جدید ارزی دولت و ایجاد بازار ثانویه ارز، فرصتی برای واسطه‌ها ایجاد گردید تا با خرید این فلزات از بورس کالا براساس قیمت پایه مشخص شده، نسبت به فروش، صادرات و یا انبار کردن کالاهای خریداری شده اقدام نمایند. مجموع این اقدامات منجر به دو نرخی شدن قیمت این کالاها، ایجاد رانت، رونق واسطه‌گری و بعضاً قاچاق محصولات به کشورهای مانند عراق، افغانستان و ترکیه گردید. همچنین به دلیل ممانعت وزارت صنعت، معدن و تجارت از صادرات محصولات واحدهایی که از عرضه کالا در بورس امتناع نموده‌اند، صادرات فولاد، آلومینیوم و مس نیز با چالش‌های اساسی روبرو شده است و نتیجه مورد نظر وزارت صمت از ابلاغ این دستورالعمل تاکنون حاصل نشده است. راهکارهای زیر به‌منظور برون رفت از وضعیت فعلی پیشنهاد می‌شود:

- اصلاح قیمت پایه فولاد، مس و آلومینیوم در بورس کالا براساس ارز بازار ثانویه (سامانه نیما)، اصلاح سقف رقابت و ایجاد امکان به تعادل رسیدن عرضه و تقاضا براساس ساز و کارها و قوانین بورس (بدیهی است در این صورت باید دستورالعمل‌های ابلاغی وزارت صمت در خصوص قیمتگذاری محصولات فلزی لغو گردد و موارد مربوط به تعیین میزان عرضه در بورس کالا توسط تولیدکنندگان مورد بازبینی قرار گیرد و تشخیص و تنظیم بازارهای انحصاری با هماهنگی شورای رقابت صورت گیرد).

- تشکیل مستمر جلسات هم‌اندیشی در وزارت صنعت، معدن و تجارت به‌منظور ارتباط تنگاتنگ تولیدکنندگان، صنایع پایین‌دستی و سیاستگذاران به‌منظور رصد مستمر بازار، تأمین نیاز داخل، همکاری، تصمیم‌گیری و تصمیم‌سازی با مشورت تولیدکنندگان و بخش خصوصی تا زمان به تعادل رسیدن قیمت‌ها و تنظیم بازار.

- فراهم کردن شرایط عرضه کلیه حلقه‌های زنجیره ارزش محصولات معدنی و فلزی به‌ویژه زنجیره ارزش فولاد در بورس کالا به‌منظور واقعی شدن و به تعادل رسیدن قیمت مواد اولیه مانند سنگ آهن، کنسانتره، گندله و آهن اسفنجی براساس ساز و کارها و مقررات بورس کالا.

- خودداری از ابلاغ دستورالعمل‌های واحد برای محصولات مختلف معدنی و فلزی به دلیل متفاوت بودن شرایط تأمین ماده اولیه، انرژی، بازارهای هدف و یکسان نبودن امکان نظارت بر این محصولات تا رسیدن به دست مصرف‌کننده نهایی.

- رفع موانع (بروکراسی اداری، گمرک و...) و تسهیل صادرات محصولات فلزی به‌منظور جلوگیری از زیان واحدهای تولیدی و از دست رفتن بازارهای صادراتی، بویژه با توجه به اعمال تحریم‌های ایالات متحده آمریکا

- وضع عوارض صادرات به‌منظور ایجاد امکان حمایت دولت از صنایع پایین‌دستی و مصرف‌کنندگان برای محصولاتی که تأمین ماده اولیه و انرژی آنها در داخل و با یارانه‌های دولتی صورت می‌گیرد (این راهکار در صورتی که اصلاح قیمت پایه در بورس کالا صورت گیرد امکان اجرایی شدن خواهد داشت).

- ارائه برنامه مشخص و شفاف توسط دولت به منظور اصلاح تدریجی قیمت آب و حامل‌های انرژی براساس بند «الف» ماده (۳۹) قانون برنامه توسعه پنجساله ششم
- اصلاح سامانه بهین‌یاب به دلیل وابسته بودن به نظرات کارشناسان در استان‌ها و امکان ایجاد فساد و رانت
- تغییر رویکرد وزارت صنعت، معدن و تجارت از ارائه بخش‌نامه‌ها و سیاستگذاری دستوری، ناگهانی و بدون مشورت و گفت‌وگو با تولیدکنندگان و صنایع پایین‌دستی بخش خصوصی به منظور جلوگیری از وارد شدن شوک ناگهانی به صنایع معدنی و ایجاد امکان برای عمل به تعهدات قبلی صادراتی و سفارشات توسط تولیدکنندگان

مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شماره مسلسل: ۱۶۰۲۶

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: نقد سیاست‌های وزارت صنعت، معدن و تجارت در خصوص تنظیم بازار محصولات معدنی و فلزی

نام دفتر: مطالعات انرژی، صنعت و معدن (گروه معدن)

مدیر مطالعه: بابک بهادری

تهیه و تدوین کنندگان: سعید خانی، ابراهیم مقصودی

ناظر علمی: حسین افشین

ویراستار تخصصی: _____

ویراستار ادبی: _____

واژه‌های کلیدی:

۱. محصولات معدنی

۲. فلزات

۳. بورس کالا

۴. قیمتگذاری

تاریخ انتشار: ۱۳۹۷/۰۶/۰۶